

KAFFKA MARGIT

**CSONKA REGÉNY
ÉS NOVELLÁK**

ATHENAEUM R.-T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-142-3 (online)
MEK-16724

TARTALOM
KAFFKA MARGIT
CSONKA REGÉNY
EGY ROSSZ ESTE
POLIXÉNA TANT
A VÁROS FELÉ
ASSZONYOK

KAFFKA MARGIT

Nagykárolyban született, 1880. június 10-én. Nagykárolyban és Szatmárott végezte iskoláit, majd később Budapesten.

Első irodalmi művei versek voltak, ezek 1902-ben jelentek meg a Basch Árpád szerkesztette »Génusz«-ban. Később novelláival tűnt fel. Versek és novellák jelentek meg tőle a »Hét«-ben, a »Figyelő«-ben, a »Szerda«-ban és a »Nyugat«-ban.

Több könyve jelent meg. Két verseskönyve Versek és Kaffka Margit könyve címen és Levelek a zárdából, Gondolkodók és Csendes válságok című novelláskönyvei.

CSONKA REGÉNY

I.

- Igen, megigérte, hogy lejön, ha átöltözött! - mondta az alispán, leült harmadmagával a virággal terített asztalhoz és suttogó tanácskozásra intette a pincért. A télikert e kis fülketerme üres volt még; a szomszéd asztalnál ismerős, környékbeli szépasszony vacsorázott színház után az urával, sógorával: azokhoz odament egy percre, hogy üdvözlje. A balsarokban összehajolva, halkán beszélgetett három lilaöves főpap. Bizalmas, tisztán és finoman tartott zug volt ez, - majdnem nagyvárosian fényes és vidékien otthonos. A pincér, akit franciás néven szólítottak, enyhén és nesz nélkül lebbent a szőnyegek fölött, - és a vendégek mind egy társasághoz tartozó kiváltságosak, akik tudtak egymásról és érdekelték egymást. Rába, az alispán, üresen hagyta a helyet a kisasztal fejénél, ahova a színésznőt várták.

- Balikay! - tűnődött, csakhogy ép szóljon, a polgármester, aki házas volt, kicsit már kövérkés, hármunk közt itt a legreménytelenebb. - Ez, hogy Balikay, a családi neve, azt mondják és hogy hazulról valami kis vagyunkája is van.

- Néhány pár igen finom cipőt hozott magával és értelmesen tud bennük viselkedni! - toldotta meg aforizmás fölénnel Schönherr, a fiatal ujságíró, aki azért tartozhatott ide, mert édesapja a főügyész volt és őt minden éven beíratta jogra is, hátha mégis megembereli magát idővel.

Rába legyintett, - de aztán gyorsan, buzgón igazgatta helyre.

- Mindegy! Hanem talentumos! - Nagy dolog, hogy itt a dráma hódít és zsufolt házakat csinálnak Ibsennel, Shaw-val. Mi? - Most meg egy Sékszipir-ciklust akar. Az egész leány huszonhárom esztendő.

- Szép is! - mondta a fiatal fiu egyszerűbben. - Néha nézem, mikor a köpenyét ledobja, olyan mozdulattal, mintha ostobaságainkat és komizásainkat egy gögös szökkenéssel levedlené magáról és azután fölöttük járna.

Az alispán összevonta a szemöldökét, ám a másik percben duzzadt, piroskás, - csak az intelligens szemei révén jelentékeny - arca széles és édes macskamosolyra huzódott. A leány jött, - kezét nyújtott, leült közéjük.

Valóban jól volt öltözve, egészen jól. Sárgás nyersselyemben a szinte tulmagas, mégis különösen, finoman teltnék érződő lány-alakja; nagyon fekete haja még Portia csigáiba sodortan, kicsit megzilálva, hanyagul a szabályos, kissé keskeny arca körül. Gondozottság és uri magatartás látszott mindenben, ami a testét takarta és emelte; és hanyag fensőbbiséggel viselte őket, mintha belőle nőttek volna ki. Fiusan szögletes, pajtáskodó mozdulattal nyújtotta formás csuklóját a férfiak terítke felé, összeszedte magának a virágaikat, mosolygott és beszélt; kicsit kimerülten a játéktól, lazán, szórakozottan, kedvesen.

Szerette így! Hogy kíváncsi és kívánczó, szinte beléjesugárzó férfiszemek pillantása szögellen át rajta és így be mozdulatai harmoniáját, arcjátéka, mosolya intuitív rögtönzéseit, melyekről maga sem tudta, mennyire ösztönösen illenek a ruhái színéhez, szabásához, - a világításhoz és a csevegés hangulatához. - Lesték, élvezték és várták őt így; bár néha feszélyezte kicsit őket. Furcsa, apró bizalmaskodásaikba belezavarodtak vele szemben, figyelmesége megtisztelte és nyugtalanította, mosolya vontá és távortartotta mindnyájukat. Néha inkább egymást figyelték, nyegleségekbe és humorba rejtve az irigy férfiacsarkodást; néha reménykedően feltűzelve, ideges, kábult, versengő törekedéssel kívánták őt. Már csaknem egy hónapja játszott a társulatnál. A szubrettjük az igazgató öregecske és családanyás életű felesége volt, - a többi is, mind sokkal jelentéktelenebb; - »Nincs is, akit kijátszhatnánk ellene!« -

mondta egy hajnal felé, maguk közt és féltréfásan Rába, aki özvegy volt, színbizottság-elnök, nem tekintve szokásjogát és egyéb címeket az elsőségre. - S a leány így járkált köztük, nagy, merész szemei kicsit csufondáros nyíltságával, ideges, feszes, fiatal teste gögijében, - még mindig félelemtelenül és uralkodón. »Elkapattuk!« - mondta Schönherr néha epés őszinteséggel és az alispán már-már vállat vont... de ha így megjelent és itt volt előttük egész ingerlő idegenszerűségében, - szolidaritásuk, ellene-összefogottságuk egy pillanat alatt szakadt meg és szemmel és szóval, - külön és egyenkint, egymás ellen, csak övele keresték a szövetséget.

- Jessica náthás volt ma, - kezdte lihegő, gyors beszédhangján s a virágokkal babrált, - igen, így novemberben tokban kellene járnia, - mindjárt meghül és akkor borzasztóan nyafog. Lenn sokan voltak; a Rába páholyában egy igen szép öreg ur. Maga, szerkesztő, láttam, jegyzeteket csinált. Nem nagyképűség az? Nem mindegy az magának?... Ki az a sovány pap odaát?...

Megmondták neki, hogy Nordrauth olvasókanonok, pápai prelátus, jeles egyházi író, satöbbi. Schönherr Pista hirtelen elszavalta az első nagy mondatát annak a megemlékezésnek, amit az ujságja élén hozna öméltóságáról, ha egy napon a Krisztusban elhalálozna.

- Mit beszél? Hisz még nem öreg! - mondta a leány újra odapillantva, de különös módon, majdnem zavartan kapta vissza mindjárt tekintetét; - mert a főpap éles csillámu, erősen, színesen kék szemsugara abban a percben tüzött felé. Amaz tovább folytatta a mondatát, kövéres szomszédja felé fordultan, kimért és egészen halk hangon; Iza egy másodpercig elnézett furcsán, tűnődve és csendesen tette le balkezeiből a szép, hamvas rózsákat, - aztán elszántan és dacosan felütött fővel, gyorsan, kihívón végigmérte a főpapot.

- Olyan képe van, - magyarázta a szerkesztő - nem lehet pontosan eldönteni a korát; lehet akár negyven vagy hetvenéves is. Mit gondol? Persze, egyelőre semmi kedve még itthagyni a stallumot.

Igy fecsegték és Balikay Iza is mosolygott, beszélt és evett, de néha pillanatra megakadt újra és néha átnézett, míg ezeknek felelt, mert Nordrauth most már érdeklődőn, egyszer-egyszer szinte megütődve és komolyan feledte rajta a tekintetét.

- Szóval megtetszett magának az édesapám. Ma is ő a legkülönb Rába! Izácska!...

- Pardon! Nem figyeltem!

- Vettem észre! De milyen szép, mikor ilyen bünbánó! Inkább mindig sértegessen!

Egy-két új ember jött be, Schönherr azok rovására anekdotázott. - Ha ő beszél, a másik két pap csak hümmög és bólint. Mit beszélhet? - tűnődött Iza és egy bimbó bársonyfejét simogatta, huzogatta ideges, forró kis tenyerén. A desszertnél a polgármester bucsuzott, hárman maradtak.

- Fogadjunk, hogy az a pap át fog jönni ide! - sugta Izának a fiu, amint éles figyelmével kísérte a leány mozdulatait. Jean pezsgőt bontott, halkán koccintottak, ám ma mindenben valami erőlködésféle érzett. Igen, a leány volt szórakozott. Beszélt, de mintha valaki másnak szólnának allűrjei és arcjátéka; nevetése idegesebb volt, a hangja lágyabb és az arca néha percekre különösen komoly. Rába az első pohárka után előrehajoltan, leplezetlen, de picit szomorú kíváncsisággal nézte őt, - a gyöngéden telt, néha hullámosan megcsukló, finom vállait a ritka csipkeshövet alatt és egy antik szűz szobráéhoz hasonló nyakát, amint hátravetette néha lassan és bágyadtan, mint valami távoli és új illatra figyelve. Valami csakugyan volt a levegőben.

- Kinn nagy szél lehet! - mondta Schönherr és nézte a gázlángok meglebbenését, amíg a leeresztett vasredők halkán, hosszan zörömböltek a szőnyeges ablakok mögött. A félüres

teremben tán a többiek is erre figyeltek, mert csaknem teljes csönd volt pár pillanatig. Iza hirtelen közénevetett az ő lihegő, könnyű kacajával; de odaát is meghallották e percben. Errenéztek és Schönherr sietve, szolgálatkészen és nagyhangon kezdett valami hosszabb előadásba. Hasztalan volt, Izának ma már nem tudták kedvét lelteni.

Nem engedte meg, hogy Jean a második üveghez nyuljon és ahogy egy kurta mozdulattal jelezte akaratát, az némán vonult vissza és senki sem próbált ellenkezni. Rába fejet csóvált és várakozón nézte őt. Odaát, a szomszéd asztalnál a papnövelde igazgatója s a kövér énekeskanokok már körülményesen, öregesen számoltak a pincérrel és Nordrauth csontos, fehér kezébe szorítva állát, most már nyílt szándékossággal idefigyelt. Nagyon sovány arca volt; és szorosan zárt, fonálkeskeny ajkai. Halvány halántéka meg különös szeme körül mind csupa apró, szétfutó, kicsi hajszálredő; ám homloka feltűnően szép volt így és semmitsem ősz, sötétszőke haja még árnyékolta kevéssé, mély szeme pedig kéklő, de nem hidegen, acélosan, hanem mint a kékszinű láng, színes villanás, forró felszökkenésével az életvágynak. Nem, - mindezen kívül még egyebet is jelentettek e szemek, így egyszerre meg nem fejthetőt, - s a leány úgy érezte, hogy itt valamit ki kell találnia. Majd arra gondolt, milyen különös, hogy négy hete van már itt és ezt az arcot ma látja először.

- Most megyünk! - mondta hirtelen és gyöngén csendített a poháron. Jean könnyed bókkal utasította el kezével a Rába pénzét és először a leányhoz lépett. »Önagysága tilalma!« - mosolygott alázattal és Iza gyorsan intézte el a számláját. »Milyen gyerekes szeszély!« - morgott elvörösödve az alispán és megint értetlenül nézett rá. »Mikor lesz ennek vége!«

A színésznő már állt és alásimult a puhán bélelt bundácskának, amit Jean ügyesen emelt a vállai fölé, aztán a keztyűin babrált, kiegyenesedve, komoly arccal és hátralépett kissé, mert Rába suttogó kérdéseivel egészen közelhajolt. Már nem tűrhette, hogy ott ezt lássák. Odaát, már elbucsuzva a többiektől, a székre fogódzkodva állt Nordrauth kanonok is és ők e percben, - ismeretlenül, szót sem váltva még és idegenektől körülvetten, - egymásra vártak.

- Nagy zápor van kinn! - sugta halkan a pincér, az alispán köpenyét segítve.

- És ezt most mondja?... Hát kocsit, kérem, azonnal!

- Már küldtem érte. Rögtön utánanézek.

- Addig talán... foglalna helyet!... Nem?... Izácska!

Schönherr az ablakfülkében állva figyelte, hogy azok ketten milyen egyaránt magas és karcsu, összeillő két szép szál ember. Amint így kiegyenesedve és egymás felé neszelve szembenálltak, tán valóban ez volt, amin először egymásraéreztek; a testi mivoltuk jelentékenysége, mely kiemelte, megkülönböztette és egymás felé utalta őket. Valami izgató testvériesség volt egy-egy mozdulatuk rugalmas, előkelő és fékezett energiájában, a tekintetük szegülő és tiszta élességében is; megcsodálták, értékelték és ambicionálták egymást. Mindez egy perc villanó tudatlansága, - tán csak a leskelődő fiu okos fejében így, - de ők szembenálltak és egymásra néztek. »Végre valaki, aki itt érdemes volna...!« - gondolta alig kifejezetten a leány és nyugtalanul, magában hozzáfűzte: »Hisz ez csak játék lesz ugyis!« Egy gondolatban egyszerre sekélynek és alattuk állónak éreztek itt körül mindenki mást, és jövődő mérközésük hirtelen átzsibbasztotta lényüket. Iza lesütötte a szemét, mint egy kisleány.

- Ejnye! Mi van a kocsival, kérem?

- Azonnal, nagyságos uram!

- A Széchenyi-szobortól a számozatlant.

- Igenis! Azonnal!

A pap három-négy lépéssel átmérte az asztalok keskeny közét, köszönt és bemutatkozott a leánynak.

- Az én kocsim itt vár, ha elfogadjátok! - mondta Rába felé. Az mosolygott, meglepetten, hálával és nyájaskodón. A lány arcán pedig valami bolond, hazárdos, elszánt remegés szaladt át, közéjük lépett.

- Nem, - mondta egyszerűen, - öméltóságát meg nem foszthatjuk. Hanem én is a Monostor-utca felé lakom, - ha szives volna fölvenni és magával vinni a szállásomig...

- Ó, - szerencsés leszek!

Most már összemosolyogtak, mint a cinkosok. Rendben volt. Bucsuztak és lesurrantak a puhaszőnyeges, világos lépcsőn. Késő november zuhogó, szeles esője verte a járdát és a halk, nyugtalanító zugás fojtottan veszett el a kis, márványos csarnokban, készülődő vendégek siető sürgése közt. A két ittmaradt férfi a lépcsőkorlátnak támaszkodva, némán várt a kocsijukra. Rába dobolt a karfán és már mosolygott, kicsit ingerülten, erőltetve, de felszabadult férficinizmussal megint.

- Ez a kis angoramacska majd megtépázza, csak ezzel kössön ki! - mondta, mintha csak tréfálna és föltette a monokliját.

- Azt hiszem, - pszihologizált maga elé morogva Schönherr - ez a pap, ez a vén örves agár ki tud fogni rajta, ha akar. Ismerem a fajtáját, veszedelmes!

Hallgattak, már csaknem magukra voltak és Rábának egy percre úgy tetszett, hogy a fiatal fiú éles és gunyos kedvteléssel, féltréfásan az arcába kémlel oldalvást.

- Most legalább, - mondta fölnevetve, - legalább tudni fogjuk, kedves bátyám, hogy melyikünk volt első...

- Kölyök! - felelt Rába gyorsan; aztán vállat vont, elmosolyodott és felé kínálta a cigarettát. Mindketten a tavalyi, kövéres, operettdivára gondoltak, akinél, úgy hirlett, egyidőben értek el sikereket.

II.

Már akkor porzott és hullott a hó és olyan szép volt így; olyan mesebeli ragyogást, fényes és meghitt karácsonytáji szint kapott korai alkonyatokban a kedves, formás erdélyi város; kivilágított tere, a harangtorony fényes óralapjával s a hidas patak ívei, amint csengve surrant át fölöttük a szán. Balikay Iza meleg vállalai és halvány szobornyaka simult ottbenn a selymes prémelek alá; kinézett közülük káprázó, nedves, nagy szemekkel és mosolygott. »Milyen jó, - gondolta, - most egyszer jó! Az ember mégis egyszer rátalál a nekivaló dolgokra, bőrpárnás, finom fogatra, szép, kicsi palotára, csendes és uri szobában egy kéz kapcsos és kemény ujjai forróságára, egy hangra, mely fojtott zenéjü, reszketeg lágyságával öneki szól. Ugy-e, minden asszony csak összetalálkozik egyszer azzal, aki bánni tud vele!« - Megint mosolygott ezen az egyszerűsége és önkéntelen, gyors, gyereklányos mozdulattal simult arcával a finom, szép kocsipárnák közé, szégyenlősen, boldogan, kurta és mélyrőljött kis kacajjal és a Nordrauth kanonok kedves parfümjét érezte rajta.

Aztán eszébe jutott, hogy ma Fedorát fogja játszani. Ócskaság! De gyorsan és szépen mozoghat majd a színpadon, szép estélyi ruhákban és selymes, hosszú köpenyekben. A földszinten áhitatos és erősen befűzött dereku, gömbölyü kisvárosi nőcskék kísérik ámulva, irigyen és tanulnivágyón az ő utánozhatatlan, széles, viharos allűrjeit; a proscénium-páholyból tüntetően

kihajol és nyájaskás, ravaszdi arcával mosolyogva tapsol majd Rába, az alispán, megadja a hangot s újra-újra kezdi, ha a teli kis színházon már átviharzott. Egy piciny, gunyos vállrándítással gondolt e percben e kitartó lovagja veszedelmes ál-alázatára, feltűnően diszkrét-kedő s oly nyíltan bizalmas mosolyaira, amikről csak ő tudhatta, mily jogtalanok. S a rivalda mögött a fiatal szerkesztő megint jegyez majd, hogy tárgyilagos, néhol fanyarkodó vagy fölényes »komoly méltatás« jelzőibe rejtse huszonnégy éve vágyó, hideglelős reszketését. S a hizott és hallgató polgármester is mosolyog felé mélán, ostoba titokzatossággal, tétova szemekkel. - »Menaszériám!« - tűnődött Iza és már hallotta a színlapot árulók rikácsolását; - »Igen, ezeket pórázon kell tartanom, ha fárasztó is, igen, ha azt akarom, hogy itt valaki maradjak, uralkodjam és ünnepeljenek. Mert bizonyos, hogy öneki jobban tetszem úgy!« És úgy örült ennek a jó-kisleányos, egyszerű és teli gondolatnak.

Mert ha nem volt épen vele, mindig így, ilyen szeliden, asszonyosan, ilyen csordultig-lélekkel gondolt most már a kékszemű főpap finom, elegáns, át-meg-át árnyalt, vonzó és sajátos lényére, szerelmére, melynek tudva, önmaga előtt már el is ígérkezett. Csak még akart egy kicsit így; egy kicsit még büszkélkedni kincses lánysága fölényében, egy ideig átélvezni és beszívni mindent, amit odáig nyújthat neki ez az átizzott, gazdag idő, e változatos és dus órák és percek a szerelemben, amit oly értő művészettel játsztak meg ők egymás számára, e két egymásnak való, egymás mértékét megütő ember. Élvezni akarta még így a szaladó üde szán csengőjátékát, amint feléje fut vele havas utcatorok és kivilágított hidak fölött, a hegyoldali kis villaház glitteres bejárója felé, a hősapkás, bus thujabokrokat a kertben, a szép magányt, a kicsiny francia inas komoly trubadurszemét, ha meghajolva ajtót nyitott, aztán a nagyablaku, tágas interieurt, mély bőrfauteljeivel, terhelt könyvespolcaival és fehér szobraival. Nordrauth bárónak, ugymondták, családi öröke volt e kicsiny, félig-üres nyaraló, távol a rezidenciától, hol laknia kellett; s bámulatos módon senkisék fecsegett a városban e külön és rejtett zug délutánjairól. »Ide jár dolgozni!« - emlegették néha tisztelettel, bár a gavalléros, asszonyos mágnáspapnak tudták pár idilljét is itt-ott; de kimélő, finomkodó rokonszenven szóltak róla csak. Ügyesen intézhette mindig, diszkrétan vagy magáért-óvatosan. »A jövődöbeli püspök!«... De csak nagyritkán, csak egy-egy üresen maradt pillanatra érzett valami gyöngye átémelyedést ilyeneken a leány. Hogy mennyire nem első ő e finom-füstfelhős szoba dióbutorai és angol parfümös székpárnái között. De hisz neki, öneki oly csodafakasztón, frissen, gyönyörűen első volt minden pillanat!...

És legbelsejében nem szegült sorsa ellen, előre látta és várta. Felvilágosodott, erős és kiváltságos természetével így álmodta szinte serdült kora óta. Tudta, mit jelentene talentuma számára egy kicsiny házasság, a polgári milieut lehetetlennek érezte, színésztársait pedig valami sajátos asszonyöszönrel... nem egészen férfiaknak, ugyszólva a foglalkozásukból folyón. Árva leány volt, a rokonai a jobb osztályhoz tartozók, de szándékosan szakadt el tőlük, hogy az álmai és tudatos művészete útján járjon; már korlátlan ura volt néhány öröklött tizezrének és tán ez volt helyzete és sorsa legfőbb kiváltsága társnőie fölé. Szinte számított életében erre a dülőre, szinte eldöntötte már rég: igen, ő meg fogja engedni magának a legnagyobb asszonyi fényűzést; egyszer szabadon és elszántan, s oly komolyan, mint valami szent szertartás papnő, meggyőződéssel és tisztán asszonyává lesz annak, akit igazán szeretni fog. S most úgy látta; minden rendén; még ifjan, szépsége és művészete felmenő-útján jött szembe vele az, akit magára méltónak érzett. Nem volt egyéb kívánsága vagy számítása, megszokta, hogy életügyei kizárólag tőle magától függenek és minden szál kicsiny, fehér, ideges öklében találkozzék. A szerelmet pedig érezte, külön kell tartani, függetlenül célok, ügyek és érdekek felett és így akarta ő, mert keményen és furcsán, fanatikusan moralista is volt e karcsu, eszes és szép huszonháromesztendő leány. »Nem, - gondolta néha - engem senki nem csábíthat el, a dolgaimért magam és magamnak vagyok felelős, s a szerelem nyilván azért oly gyönyörű, mert a legkockázatosabb. Azért szebb és több az asszony számára. Nem! Gyáva és szépség-

rontó volna most minden félelem és fösvényke, alacsony, számító kis nő-tartózkodás. Én eljegyeztem magam az ő számára és ez már csak hetek vagy napok dolga, vagy perceké!« - - Ráért így tanakodni magával, inkább lelkes és átidegzett, mint vérszerinti érzéseiben; s néha oly nyugodt volt, mint az írás szüzei, kik meggyújtják lámpáikat a vőlegény előtt. Ő a legkülönb!... És kissé előrefejlődött, társadalmonkivüli világnézete megnyugodott ebben.

Havas és hamvas szép estéken, karácsonyos, lámpafény-ablaku, idilli panoráma fölött csengett, csilingelt szánja a szép hegyiváros patakhidjain át. Némán nyílt, mint a mesében, a hóste-párkányu kapu vasrács-ajtaja, némán gyult fel a csillár a borszagu, nagy, kedves nappaliban és Pierre, a kis fiu alágyujtott a tea főzőnek. Egyedül volt, önála - és reá várt. Oly teli hálával, mert látta, hogy az élete legszebb percei ezek, még fojtottak, névtelenek, minden szunnyadó lehetőségtől elevenek. És amíg nem volt vele, oly zavartalanul, asszonyos-lágyan, szeliden, csordultig-lélekkel gondolt szerelmesére.

- Sokáig várt reám? Mit olvasott? - kérdezte váratlanul mögötte. Csontos, fehér kezével a leány ujjai után nyult, a válla fölé hajolt, nézte a szép, fiatal, hevült leányarcot furcsa, fél-játékos, érthetetlen mosollyal, - egy percig, - aztán visszahúzódott és kezet csókolt. - Mit olvasott? - kérdezte újra, látszólag könnyedén.

- Ha tudná, mi mindent! Már tudom, mi a tetszvényjog és megtanultam, miért magánjogi testület Amerikában az egyház.

A férfi némán, csak hajszálnyira elkomolyodva csapta össze előtte a könyvet. Elfordult, betette a helyére. - Mit játszik ma, kicsikém? - kérdezte aztán nagyon kedvesen.

A színésznő beszélt. A legbelsőbb, emberi szükségből, hogy valakinek egyszer egészen-igazán kiforgassa és megmutassa magát. A mesterségéről, a szerepekről, érzéseiről és fejlődéséről velük szemben, gyermekkoráról, titkos és forró becsvágyról, legbiztosabb és legigazabb énjéről. S a jelenről.

- Szeret, ugy-e szeret?

- Igen, ez az egy egészen bizonyos!

És nem vette észre, hogy amíg így bensőségesen, sürgetve kérdezett, - nem engedett időt a visszakérdezésre.

Hirtelen heves és görcsös szorítással átfogta csodálatos vállait, szájoncsókolta önmagából kifordult lélekkel egy mindentől független percben. A következő pillanatban, - de nem, még ugyanabban, - mondott valamit, egészen jelentéktelent, természetes és nyugodt hangon. Aztán csöngetett Pierre-nek.

- Oh, - gondolta a leány, - ez játék?... Felcsókolt ajkához szorította a kis battiszt-zsebkendőt, egy heverő könyvet lapozott fel, aztán felemelte a fejét és gögös, puha járásával a teásterítékhez lépdelt lassan. »Ez játék? Hát annyival erősebbnek tudja magát?«

És azon az estén színház után újra a régebbi gonddal öltözködött át és akarva intézte úgy, hogy együtt vacsorázzék a társasággal. Ma jól esett neki, biztonságos és egyensúlybáhozó volt azok vágya és áhitata, akiket nem szeretett. »Ha sejtenék! - gondolta néha. - Vajjon nem változtam-e meg a szemükben is?« Nem! Ezekkel könnyedén és királynői bájjal, fékező, ingerlő és fölényes asszonyöszönnel bánt ma is, mint azelőtt. S ma oly kedvesen, hogy újra reménykedtek. »Madonnám, - sugta Rába az obligát pezsgőnél, s az ősi idegen szó dzsentris gömbölyűséggel öblögetett ki a torkán. - Madonnám, azt hiszem, több maga már nekem, mint csak úgy - egy asszony!« És Iza csaknem elsápadt e primitív mondaton. Ha a másiktól hallana ilyet!... A fiatal Schönherr egyedül kísérte haza egy este és félig epésen nyíltszívűsködött. »Nekem, barátom, nincs kocsiravalóm, de magába csakugyan szerelmes vagyok!«

»Bolond, - mondta a leány, - gyalog megyünk és feljön hozzám egy teára. A páholyosné a konyhában lakik.« Fölmentek, pongyolában jött elé, leszedte előtte a haját, lekenste a festékeit. »Buta dolog, hogy ilyen igazán szép maga!« - nyüglődött a fiu. Akkor elküldte.

De játszott mindezen-közben. Uj, virágbutaságukban értelmes Juliákat s Oféliákat, lihegő és viharzó hősnőket, tudatos és látó Ibsen-asszonyokat; itt kísérletezhetett, próbálhatta önmagát; nem értettek sokan az egészhez, de az a néhány a kezében volt. És néha tudta, hogy Nordrauth is nézi őt a földszintről, kék pillantását érezte áttüzelni tagjain, a hangján, a gondolatain és neki játszott és tudta, hogy ma csodálatos.

- »Mondd, neked ez, - a hited szerint – bűn?« - kérdezte meggondolatlanul egy csók után. Várt kissé, meg is bánta már és látta riadtan a pap összerántott, kemény vonásait. Érezte, hogy tapintatlan volt és nem ment hozzá napokig. Mikor újra jött, százszorosán becéző gyöngédséggel fogadták. A férfi már tudta, hogy övé; nem sürgette és nem zavarta meg; mintha a fődiadal, s amiért küzdött idáig, a leány lelki eligérkezése lett volna. És Iza úgy érezte néha, tán szerelmével máris a legtöbbet, mindent adta; s a tény maga lehet-é több a férfinak bármilyen tucatos kalandnál?

De nem, tán mégis az lehet az igazi, a legbensőbb közösség. Ha a k k o r megnyílna számára e különös, zárt és tartózkodás-dresszurákba nevelt idegen férfilelek! Mi van mögötte a szemei játékos és gyönyörködő, könnyü lángjának, szerelmes szavai zsibbasztó muzsikájának. Mi van emberlelke mélyén, micsoda kétségek, micsoda harcok és milyen mult. Pályája, igen!... Sejtette, hogy a becsvágy legerősebb életrugója, de vajjon jól sejtí-e a hallgatag, senki előtt szóvá nem tehető tragikumot törekvések és meggyőződéses csatájában. E tapasztalt, világias, mindent végigolvasott és végiggondolt ember leszámolt-e valahogyan hite dogmáival, - elintézte-e magával valami kielégítő formában ezt, - vagy maradt félelmes lelki törésnek, rejtett benső fekélynek e pont; ... vagy annyira k ö n n y ü lélek, aki számára nem is válhatott mindez tragikumká?... Gyötrődve és várva, soha, soha nem merte ezt érinteni a leány. Pedig tán minden itt fordult.

Itt feloldódhatna minden. Jezsuitás rejtélyessége, az emberi dolgokon kívül és felülmaradó idegensége, legkedvesebb, leggyöngédebb szavai furcsa kimértsége. »Nem egy skelett, egy különös lelki váz ez az egész ember; aki elszoktatta magát a belső becsületeségektől és magának-beszámolásról?« - gondolta néha a leány és volt perc, hogy gyűlölte őt... És volt nap, mikor órákon át, félig magáraparancsolt odaadással hallgatta Rábát, aki felment hozzá kora délutánokon s ha nem küldte el, akármeddig ottmaradt. Igaz, úgy intéződött, hogy lehető sokan lássák feljönni és lemenni a Fő-utára nyíló házból, de egyebekben csaknem jó és gyöngéd volt e kopaszodó, könnyü diadalokon elrontott és most oly megzavart, már alig remélő vidéki don Juan. Bőven és könnyedén beszélt, sokat önmagáról, a multjáról, az elhalt, jó feleségéről és az egyetlen, rossz kamaszfiáról, aki tán el fog zülleni. És asszonyokról, asszonyokról sokat; sokat és sokszor érdekeset. Ilyenkor csapott át hirtelen a szenvedély és vágyakozás dus és meggyőző, eleventüzi igéibe.

Iza pedig a m á s i k fehér kezére gondolt, keskeny, redős arca és zárt ajkai mosolyára és a csókokra, amikben összegyötörten, vergődve, mindent elsöpörve, mint egyetlen zsilipen a zuhogó ár, tört fel tán egy összefogott, bilincses emberlélek minden titkos tragikuma, őszintesége, szenvedése, igaza, élete. Igen, igen, - ő csak e b b e n igazán ember; - ő csak e z e n át lehet valakié. Tán épp ez lelke megváltása, e fojtott, bénító erejü és vad érzékiség, melynek szavai nincsenek, csak primér, szent istenállati nyilatkozása? Tán csak ezen az uton közelítheti meg egyedül... Már január volt, néha enyhe, tavaszos szelek, csalogó, korai ígérek, jutalomjátékok kezdődtek, már rövidült a hátralévő szezon. »Hát igen, - döntötte el akkor a leány szinte egy pillanatban, - hát holnap!«

- Nincs a városban, - szólt Pierre, - elutazott... Ó, ó,... nem méltóztatott hallani a főpüspök ur halálát?

- Nem hagyott levelet, irást?

- Ne... ó... igen sietett. Sürgöny jött...

Elmult egy hét és Iza mindennap gondolt rá oly meghitten és együttérzőn, mint fontos ügyben járó férjre a hites asszony. Még egy hét. Várt valamit, csaknem bizonyosra, levelet, pár gyöngéd, udvariasságba burkolt, rejtett melegű szót csak. »Hát semmije sem vagyok?« - Át- és végiggondolt mindent, a legapróbb részletet, elejtett szókat kezdettől és újraértékelte mindent és most látta, hogy vész el lassan minden érték. Mi volt ő a férfi szemében? S mennyivel kevesebb lehetne azután még? Ennek a másiknak itt, a vágya feltétlen legalább. Ez legalább igazán, minden idegével és gondolatával, minden szabad percével és minden megalázkodó szavával akarja őt. A maga módja szerint szereti is talán. De Nordrauthnak csak felszínes és fölényes esztétikai játék volt az egész; a vágyát, lám kielégíti egy megfizetett pásztoróra valami idegen városban; sőt mindenestül feledteti az éhes férfibecsvágy, a hivatali ügy. »Gyülölöm! Idegen! Egy megtévedés volt, rossz álom!« - mondogatta akkor napokon át. Egy különös, enyhe februári estén, mikor, már nyitva volt az erkélyajtó és illatok, lágy emberzsongás hatolt fel, egy percben feltört egyetlen, akaratlan hulláma az elfojtott asszony-sírásnak.

Rába volt vele épen. Már régóta hallgatott, nézte őt fátyolos, vágytól-ernyedtt szemmel, mozdulatlan. Most kinyújtotta felé a karját, talán csak vigasztalón, de a pillanat röptén utána- lendült egészen, felölelte, ölbefogta tán. A leány nem vesztette el az eszméletét, látott és ítélte valami vak, oktalan, gonosz és dacos keserűséggel, érthetetlen bosszuérzéssel. A másikra gondolt, utolsó percben végtelenül leányos gondolattal ölelte végig lelkében azt, akit szeretett, és összeszorította ajkát a szenvedélyes, kétségbeesett undortól.

III.

Sűrűfátylas kalappal és bő köpenyben, kicsit laza léptekkel haladt át Balikay Iza a felváros apró ismeretlen utcái közt, bujócskázó napfényű tavaszi délután. Már jóideje ment így, meg sem állva, alig nézve szét. Néhol korhadt hegyilépcsők kanyarodtak itt fel előtte görcsös, óköveikkel, majd homályos sikátorok furcsán egymásba torkolva; és boltos házkapuk csalókan vezették szűk utcácskába, ahol zavarosvizű, piszkos kanális folydogált és piciny ajtók előtt ácsorgó szegénynép hosszan bámult a szépruhás, idegen dáma után. Nem ismerték meg itt; e tájékról senki sem szokott színházba járni. Néha nyitabb helyre jutott ki és rátalált a kanyargó várospatak egy rácsos fahidjára; hajszott, erőlködő sietéssel érte el akkor a karfát és pihegve dőlt hozzá egy pillanatra. Szédült egy kicsit, de nem félt komolyabb rosszullettől; tudta, hogy ennek épp így kell lennie ma és hogy neki mozogni, járkálnia kell órákon át, a végső, testi kimerülésig és ennél hasznosabbat önmagára nézve nem is tehetne e percben.

És valami ködlő testi kábulation keresztül - legbenszejében szinte csodálkozott és örült önmagán. A saját lelki rugalmasságán, amiért így, összetöretlenül tudott átesni, - amiért ilyen cselekvőn, szinte magától értődn tudja végigélni és megoldani élete mostani kuszáját; és mert csak egy kiutat látott, rálépett érzélgés nélkül és lelki öngyötrés nélkül, jól átgondolva mindent, számbavéve és elképzelve a jövőt. Így kellett tennie.

Nemrég, egy különös, zavart tűnődéssel teli estén, - most emlékezett, - lázadt és haragos ellenérzés fogta el ez első mentőgondolat hallatán. Mikor ölbeejtett kezekkel merőn ült a félhomályos szobában; s a páholyosasszony halkan hátrabeszélve a teafőző mellől, esetlen,

cselédes tapintattal egyéb ujságok és példálódzásokba rejtve, de azért erős hangnyomatékkal, a tapasztaltság nyugalmával mondta meg a nevet és címet; a titokzatos némből, akinél ma járt. Akkor elremitőn és felháborítva ütődött lelkébe a gondolat, amelynek minden romlatlan ösztöne ellentmondott. De csak egy éjszakát töltött el veritékes küzködésben, másnapra tudta már, hogy nem tehet másképp és nem habozhat soká... És ma ott volt. Olyan belenyugodtan és elszántan, mintha nem épen kellemes hivatalos dologban kellene eljárnia; nem, ma már nem szenvedett emiatt, ott volt és valami kívülhelyezkedő érdeklődéssel tudta figyelni, hogyan nyájaskodik az okos, mélyrelátó szemű vénység, bűnné bélyegzett szertartások e sajátos papnője, hogy fecseg ezer egyéb dologról, amíg eleven pillantása turkálva átkutat, felfog és megért egy perc alatt mindent, aztán dologhoz lát habozás, fontoskodás vagy ijesztés nélkül. Mennyi diszkréció e nyers egyszerűségben, ahogyan mindent természetesnek talál. Mint a zálogházi tisztviselő hivatalos formaisága, mely azt jelenti: »Ebből élek. Ez mindennapi dolog!« A leányt átborzongatta egy percre a polgári »büntény« szokatlan és idegen közelsége, mint valami mélységből szálló, ijesztő lehellet. De nem, minden más szint kap közről nézve! És itt már nem szabad gondolkodni!... Már megint idegenül és kíváncsian figyelte a nőt, mint gyújtja meg zöld mécsesét a segítő Szent Antal apró szobra alatt az almáriom tetején; aztán egyszerű ezüst szerszáma káprázatos biztosságát... Oly gyorsan történt! Már kinn volt az oduszerű sötét udvari lakásból. A pitvarban siketnéma, vén cseléd tartotta felé reszketeg tenyerét borralalóért. »A hallgatás fejében!« - sugta az asszonya pártolón, egyetértő, nyájas cinkosmosollyal kacintva vendége felé... Mindegy! Már kinn volt a levegőn, a koradélutáni, enyhe napfényben, vissza se nézett. Lerázott és otthagytott minden értelmetlenséget, döbbenetes zavart, ami az utolsó időben elkuszálta szeme előtt életét és a jövőt.

Ezt tette. És most, tulesve és kinn a lágyfelhős nappal enyhe világosságában egy percre még tisztábban és egészen nyugodtan érezte, hogy nem tehetett másképp. Mi állt egyéb előtt? Segítségül hívni, vagy csak beavatni is azt, aki a »természetes kötelesség« konvenciója szerint helytállással tartozott?... A leány szinte mosolyogni tudott e gondolatnál. Mennyire, mennyire nem lehetett köze annak az embernek az ő dolgaihoz, sorsához! Milyen senki volt a szemében! Még nem is gyűlölte. Miért? Meg sem vetette, csak egyszerűen és simán eltávolította az életéből. Akkoriban gondolt néha egy képre, amit gyermekkorában látott; egy égő várból lobogó haju alakok zuhannak menekülve a rőtfehér éjszakában egy sáncárok sekély és zavaros, csunya vizébe... De menekülnek! Igen, az első, idegenszerű, brutális férfi-ölelések mégis felrázták, elterelték és levezették akkor a lelkiélete szinte beteg feszültségét; a testét, lelkét, minden idegszálát lekötő függést egy nagy szenvedély elhatalmasodott kényszerképzetektől. Nem, az ő nyílt szemű és független urnőmorálja előtt nem szabad alacsonyabbnak látszania e dolognak, mint a legtöbb hites nász, mint kisleányok dachból férjhezmenése vagy férfiak szurrogátum-szerelmek. Undorodott ettől, de az undorra szüksége volt. Igen, meguszta a posványt. Idegenül, rövidesen küldte el ugyszólván napok múlva a férfit, akit ámulatba és haragba ejtett ezzel. »Hisz már az enyém!« - mondta ingerülten, a férfiak házasság-nevelte, különös rabló-jogérzetében megbántva. Ugy érezte, hogy ezután már csak neki van jussa elhagyni, újra felkeresni, megvárakoztatni és új percekkel megajándékozni e nőt; mert élete és nőiessége kulcsát kezében tartja egy zavart és kényszeredett alkonyati óra véletlen kegyéből. Addig, amíg ő úgy akarja, a sorsán nyugtatja kezét. De a leány könnyedén és csaknem gonoszul rázta le a színésznő-szerelmekbe élted urát, ki pedig egy időtájt jóbarátja is volt és tekintélyével segítette itt a sikerét. Mindegy, - végzett vele.

És amit később megtudott, valahogyan semmi összefüggésben nem érezte ez ember személynél. Egyéni bajnak inkább, téves véletlennek, min segítenie kell önmaga érdekében. Nem volt sem gonosz, sem lelketlen, de nem érzett semmi közösséget annak az idegen és leendő kis lénynek a még pusztán fogalmi életével, aki valami külső és vak törvényszerűség által épp az ő testén és életén át volt az életbe törendő. Most látta, mennyire iskoláskönyvi érzélgőség

vagy társadalmi babona az, hogy az anyaézés már itt elkezdődik. Meredtszemű, pici, buta rovarnőcskék vak és kegyetlen kényszertől hajtva iramodnak szét tavaszidőn, hogy azokról gondoskodjanak, akiket soha nem fognak látni, kik belőlük támadva, jövő évre helyettük futkosnak majd épp ilyen vakon, ismeretlen cél érdekében. De az emberi nő valahogyan, egy kevéssé mégis tudatos állat. És e legelső időszak érzései még csak lázadó idegenkedés és maga-sajnálás nehéz és rossz dolgoktól, mik úgy jönnek, mint idegen kór vagy ismeretlen elődsí a testi életre. »Ne legyünk hazugok önmagunk előtt!« - gondolta a fiatal asszonyleány.

Aztán hirtelen megint valami kicsit zavart lelki-ellágyulással egy egészen más dologra gondolt. Ha az, akit szerettem...! Mert ez a dolog van, most már tudta és mindentől külön van. Tán kultura-termette emberbetegség, tán fejlődéseink titokzatos célu útja, - asszonyban mintha fejlettebb volna már, - valami pazarló összefogó, egész-emberes és egész-igazságú nagy dolog; az élet szintje, legmélyebb mélyeink felviharzása, nagy ünnep, ahol minden a legcsodásabb rakétafényben ragyog fel és színeket, tüzeket kap minden fakó és közömbös pillanat. Most így tudott gondolni rá, mint multa, - kívülről. Sokszor szenvedett azóta és nagyon erősen akart. »Valamire való ember életének mégsem szabad ezen fordulnia!« - gondolta most az ezerszer elgondolt végső józanságot, aztán hirtelen elterelt és lerázott a lelkéről sok éles, még mindig oly közeli emléket. Az elmúlt!... De az ő gyermekét valami kötelességes örömmel, büszkén tudta volna megtartani és nevelni. Ha a jövőendő kis életbimbón az ő vonásaira ismerhetne és a magáéival együtt láthatná; keskeny, szoros ajkait és a szeme különös, kék csillámát, egy életen át a közelében érezné fojtott eleveenségű mozdulatait az ő rejtélyes és szívós energiáinak... Akkor kiegyenesedne, egységessé lenne az élete és játékos, fölényes, könnyű volna a küzdelem az uralkodó rend hanyatló ítéleteivel. Ki volna inkább hivatva igaz és emberséges asszonyéletre, mint ő, az erős, edzettidegű, magában-biztos és független lény?... Vállat vont, valami kicsit gunyos nemtörődomséggel, de elszoruló érzésekkel. Buta élet! Egy véletlen kuszálja össze közelmúltját - vak és együgyű végzet - tragikomikum. Az ilyenekről nem beszélünk, az ilyeneket gyorsan elintézzük.

Elintézni, lerázni, nem gondolni rá tovább! Minden életben vannak ilyen gonosz és hideg perspektívájú fokok, - igen, lezuhanni vagy továbbhaladni, feljebb! Mert a halál...? Ez megkísért pillanatra és ha egészen, igazán élünk önmagunk ítélete előtt, jónéhányszor szembe-találjuk magunkat vele. Ha erőszakos és merev konzekvenciát akarunk szinte akármely napunk végén... Igen, eltávozni önként, ez egyszerű! De nem tesszük meg, közülünk a hangosak, szavakba-kötöttek végig-morálosak a legkritikáiban. Csak a színpadon játszunk és élvezzük a tragédiát. De kinn az utcán közönséges tavasznap süt langyosan és bogárcák bujnak elő téli odukból, hogy mászkáljanak egy kicsit a föld hátán, bizonytalan számú napokig a meleg verőfényben, s a napok maguktól is mennek! Hát így! Elég fontos dolog-e bármi ahhoz, hogy ne fogadjuk el úgy, amint van?... Tulélni, túlélni szépen, - ezt kell megtanulni. Hallgatni önmagunk előtt is, hogy ne kelljen hazudni önmagunknak; feledni, elodázni, végig nem gondolni, éltre nem állítani semmit, mert az életet csak vagy igazul, vagy türethetően lehet élni és az utóbbi mégis fontosabb... Egyszerre megint maga előtt látta a pap hallgatag, redős arcát, ujjongón fiatalos felnézését és málázó, elgyönyörködő mosolyát. Talán... így kell nézni a dolgokat, átesni, elsiklani, fel nem verni a mélységeket, csak könnyű, lágy kézzel játszani csinos hullámokat a szinten. És ebben a pillanatban szinte megértette és igazolta azt az embert, aki életében mégis csak a legnagyobb hatással volt rá. Átformálta volna? Ehhez a látáshoz szokni kell a szemnek, ehhez el kell jutni és lám, kegyetlen dolgokon keresztül. Így jutott-e ő is? Az a »nihil«, mely minden letörések után jön, már a bölcséké s nem a gondtalan léháké talán! De vajjon mindig fejlődési fok az, ahová később jutunk?...

»Örültség, hisz most is rágondolok!« - kapta rajt magát mégegyszer, hátra szegte a fejét és ideges, szilaj gyorsasággal, megujult akaraterővel haladt át egy keskeny utcaközön. Még mindig nem volt teljesen szabad és oktalan, makacs, önmagától is szégyelt asszonyérzése ott vesztegelt az elsőnél, aki érthetetlenül könnyen rázta fel és bontotta ki legbensőbb, igazi nőiségét. Mily kevés fáradtsággal, uristen, milyen lefokozott, kevés gesztusával a birni-akarásnak, milyen kevés szóval! Kinyújtotta érte a kezét, mintegy ajándékol szánva őt önmagának, aztán várt még, nem siettetett, ó, biztosságból-e vagy közönyből lelke fenekén, ahol tán mindegy is volt már minden dolog? Már látta, hogy minden érzésével az övé, és játszott még vele és önmagával, a vágyaival, tán e játékot élvezve már leginkább. De néha egy csók, egy heves lüktetésű perc arcába kergetett minden emberit, küzdelmeket és lázongást, fékezett, szörnyű, gyönyörű életenergiákat. Már csak napok lehettek hátra... Ó, ha az övé lehet egészen, nem változott volna-e meg minden, az életük is...! Vagy feloldódtak volna ott rettenetes lefogott és megkötött erők, az igazi szenvedély. De nem, - nem! Egy negyvennyolcéves férfi, aki már túl van lehetőségeken, szerelmeken, válságokon; már elkészült magával és az életével és csak üdítő, felszines, könnyű játékokra van szüksége: vigyáz, hogy igénybe ne vegye és meg ne zavarja semmi tulságosan, mert egy fantomnak él már csak, s ez az igazi, oktalanul férfiúi eszmény, az ambíciók, a pályán haladás. Elment bucsu nélkül akkor, - heteken át hirt sem adott, - mennyire elfoglalták idegen, gyűlöletes ügyek! Aztán kedveskedőn udvarias, óvatosan baráti hangon pár bucsusort. Most Rómába kell utaznia, hónapokra, talán továbbra; viszontlátja-e még? Az ő korában olyan kétséges ez!... Visszaemlékszik-e majd az idei szép, nagy, havas télre? Ilyesmit irt! - Ah, hol van a tavalyi hó? - idézte gunyos sóhajjal a leány, vállát rándította, nevetni akart, de olyan nehezen sikerült ez még most is. Pedig már az álmoktól, az emlékektől is elszigetelte őt a másik, az idegen, csunya, merővéletlen viszony minden zavaros utóíze és buta nyomai. Hisz ma ott volt, a rettenetes helyen... Mindegy, mindegy, csak nem sokat tündönni rajta most már!

Ösztökélte, kényszerítette, villanyozta akarátát, mert nem ok nélkül félt valami belső összeroppanástól ez órában. Annyi minden hullt rá mégis, s a rokontalan árvalány nagy elhagyottságát is mintha érezte volna most. Ha komolyan beteg lenne ez u t á n ! Nem, - nem akar! Semmi! Most csak futkosni, sétálni még, amíg bír, aztán hazamenni jó, meleg ágyába, fűtetni, forró teát inni és előre gondolni csak. A jövőbe. Innét maholnap el, el, ki tudja merre s a világ e kis zuga olyan lesz neki nemsokára, mint egy régi, használt kulissza, amit örökre eltoltak. Más dolgok jönnek, egészebb regények talán. Ó, a fájdalom nem illett az ő erős és büszke fiatal lényéhez, gyűlölte, nem akarta.

...Már nagyon fáradt volt, amikor elszánt erőfeszítéssel nekivágott a lépcsős hegyoldalnak. Ezt megmássza még. Ismerte e helyet, bár még nem járt erre; mert a meredek oldal bokros csalijaival a város közepéből emelkedik szinte, s a szobor körüli kertes főtérre lelátszanak a borospincék apró tetői s a fehér és sötét fejfák a régi temető sirjairól... Mindjárt fölé és látni fogja. A gallyak meztelenül meredtek, de lába alatt a kövek közt néhol még hófolt fehérlett. Látszott az évszázados kicsiny templom tornya, de pillanatra minden oly zavarosan, homálylón; már a legelső lépcsőfokon állt, könnyű szédülést érzett, testi fájdalmat s az arcát el kellett takarnia egy percre.

- Iza! Hol jár itt? Csakugyan maga az? Iza!

Örvendező és aggodalmas, meleg, fiatal hang szólt rá a háta mögül. Schönherr Pista volt mellette, az ujságíró.

IV.

- Hol jár erre?
- Csak úgy sétálok.
- Halvány!... Iza, beteg volt?
- Nem.

A fiu befelé tartott volt már és kérdés nélkül visszafordult vele, fel a széles, alig-lejtős szerpentin-uton. Itt már könnyű volt a járás és alattuk, a hegyoldal levéltelen gallyain át már felhődző alkonyfátyol alól piroslottak fel halványan a háztetők és látszottak a mozgó kis emberalakok feketélve a szobor négyszögű terén. Lassan lépdelték, de együttes ritmusban, a leány szinte elfeledte a szörnyű fáradtságát és elgyöngültségét, olyan igazán átvillanyozta e percben a véletlen, őszinte öröm. Olyan jóleső meglepetés volt neki a fiu látása, akinek a létezését is elfeledte e napokban; maga sem értette miért, egyszerű benső melegséget érzett, hálát, mintha hirtelen jött volna rá, hogy van mégis valakije, hozzája tartozó, résztvevő, közeli embere most. Egyébként is rokonszenvezett a fiuval; vele tudott legjobban elbeszélgetni, elokoskodni komoly dolgokról, ahogy senki mással nem. Most oly régen nem látta. Vagy hetek óta csak, - igen, de ezalatt annyi minden történt, oly hosszúnak tűnik most ez az idő.

- Mi van vele, Pista? Hol kószál mindig? - kérdezte szinte feledve önmagát és felszabadultan gondolataitól, olyan rezgő, őszinte kedvességgel, hogy a fiu fölérzett e hangra. Megnézte oldalvást a leány profilját, kérdőn és gondolkodón, aztán hirtelen elkomolyodott.

- Magát kerülöm.

- Miért? - nyitotta tágra a szemét a leány.

- Hogy miért? Hogy kérdezheti, Iza? Jó nekem magát látni, azt hiszi? Már nagyon megokosodtam én azóta!...

Iza csaknem fölnevetett önkénytelen, de egyszerre az ajkára fagyott ez. Nagyon meglepődött és elröstellte magát, mert egészen, egészen feledte volt már és csak ebben a pillanatban jutott eszébe, hogy mit jelent ez, hogy »azóta«. Több hete annak már. Együtt vacsoráltak, csak hárman a szőke kis komikával, csak diákosan és inkognitó valami városvégi, kis helyen; akkor hazakisérte Schönherr és furcsa, kedves csacsi dolgokat beszélt, nyílt és könyörgő célzásokat és olyan komolyan, hogy szinte nevetség. »Becsipett egy kicsit!« - vigasztalta magát akkor a leány hazaérve és aztán úgy megfeledkezett róla. Most pedig érzékeny és keserű megszegyenülés futott át rajta. Istenem, hát így meg lehet felejtkezni!...

- Hát azért szólhat hozzám egy jó szót! - mondta a fiu azzal az egyszerűséggel, ahogy mindig tudta viselni a meg nem hallgatott imádó nehéz szerepét. Ha ketten voltak a leánnyal, egyébkor is levetkőzött minden álcinizmusból és kulturagöggöt, szeretetreméltón természetes volt, nyílt és jónevelésű, mint egy derék és szolid kisdíák.

- Ugy megörültem most magának, igazán, Pista! - felelt a leány örömmel, hogy őszintén mondhatja.

Fölértek a kis történelmi templomig. Lám. A színésznő egész ittléte alatt hallott erről, nézte a tornyát és vágyott és készült, hogy egyszer majd eljön ide. Félóra ut sincs a színháztól és ha ma véletlenül erre nem téved, elmegy a városból, anélkül, hogy látta volna. Mindig jön közbe valami, vagy a vágyaink nem elég erősek. Csak azt szeretjük, ami magától jön el hozzánk és csak azt kívánjuk, amihez tilos, tilos menni, ami lehetetlen... Már megint Nordrauth volt az eszébe. Mindenben át őt próbálta menteni és magyarázni. Hát így lehet megfeledkezni!...

Felhágott a templomküszöbre és megfogta a kilincset; zárva volt. Itt, ezen a kis fensikon és a barnult, nagy tölgyajtó előtt folyt le az apró, történelmi vérengzés a templom birtokáért; Kálvin zsoldáros hivei énekeltek ottbenn halálraszántan a gerendás famennyezet alatt és kinn csákányos, baltás, dühödten igazát-érző csapat feszegette fel a kaput és velük volt a tömjénfüstölő és a szentségtartó. »Ugy szeretném megnézni belül!« - rázogatta a zárt ideges csökönyösséggel a leány. Maga se tudta miért; vérnyomokat szeretett volna ott látni, visszaálmodni ama zsoldosmák fenséges és puritán zengzetességét, együttérezni a mazokkákkal a csákányos és kelyhes vérengzők ellen, oly dacos és kihívó rokonszenvvvel, mintha valakivel vitázna, ki oly messze van... Visszacsattantotta a kilincset, kacagott kicsit mereven és Schönherr felé tartott.

- Nem fázik maga, Iza?

- Nem fázom, azt hiszem.

- Nagyon halvány. De nincs hideg igazán! Jöjjön egy kicsit még velem!

- Szívesen.

Elkerültek jobbra a sirok közt, aztán keskeny, csuszós kis gyalogutra léptek. Itt korhadtt, régi fejfákon vagy reves köveken furcsa, tréfás, rigmusos sírfelírásokat lehetett még kibetűzni. »Olvasnám én; - nyugodnál te!«... Esteledett, nagy csönd volt itt körül és a városból züm-mögve és összemosódva hallatszott fel kutyaugatás, kerékszaj, álmatag nyüzsgés a reszketeg, párás márciusi szürkületben. A fiu ment elől, némán kanyarodott le a szűk ösvényeken és egy süppedős, régi hant előtt megállt. Iza lehajolt és halkán olvasta: »Schönherr Károlyné, élt huszonhárom évet.« Szemben álltak akkor, Pista lehajtott fővel nézte a nedves göröngyöket a lábai előtt; a leány a köpárkányhoz támasztotta fejét, komoly arca megrándult néhányszor; egyszerre csak elfutotta szemét a könny. Árnyékban volt, nem láthatott arcába a fiu. Ő a felöltőjét húzta le magáról, gyorsan összegöngyölítette és eligazította a kőtalapzaton Iza számára.

És leültek egymás mellett, nagyon csendesen és szelidszomorúan, mint két jó kis árvagyerek. Nagy benső meghatottság, összetalálkozott pillanataik ereje összefogta őket e különös magányban.

- Husz éve, hogy meghalt anyácskám, de egészen jól emlékszem rá. Szép, szőkehajú asszonyka volt. Ilyen fiatal korára már heten voltunk gyermekei; és azért ráért olvasni is, zongorázni, a néneimet taníttatni. Hirtelen halt meg a legkisebb öcsém születésekor... Rövidszoknyás gyerek volt, tizenötéves, mikor az öregem egy kertben kezecskölt neki, összeverte a sarkantyuit - katona volt akkor, - és azt mondta: »Kisasszony, legyen a feleségem!« És nem is házasodott meg másodszor apám!

Iza hallgatta a méléző ritmusu, furcsa, halk beszédet, kihúzta a keztyűből fehér kezét és öntudatlanul elmerülve simogatta, a nedves, alig sarjadt, hideg fűszálakat a halott asszony sirján. Jól esett ez, szokatlanul száraz és forró volt a tenyere most.

- Ugy-e maga elmegy innét nemsokára? - kérdezte Schönherr szeliden a nagy csendben.

- Két hét múlva, igen.

- Hová?

- Még nem tudom. Talán sikerül a szerződés Pesten. A nyáron pihenni akarok...

- Hát én meg itt maradok, itt veszek örökre. A lapomnak szubvenciót adnak Rába vagy más; husz év múlva is én fogom takargatni a panamáikat a helyi sajtóban és vezércikkezek a decentralizációról, amit utálok.

A leány komolyan hallgatta és fejet csóvált:

- Micsoda beszéd!

- Mit képzelsz? Azt hiszed, nem vagyok tisztában vele, hogy féltehetség vagyok, sokra ugysem vihetném. Nem baj!

- Pista, - mondta a lány kedvesen oktató, meleg hangon - lássa én már mondtam magának; tegye le azokat a rongyos vizsgákat! Mi az magának? Itt összeköttetései vannak és a politikai pálya, lássa, ez az öreg urnak is tetszenék! Ilyesmit kellene!...

- Igen, - mondta a fiu hálásan és leverten. - Igaza van, de nem lesz ebből semmi. Most úgy érzem. Az ember itt ellustul még arra a kis erőszedésre is, hogy alájegyeztesse az indexét. Kellene valaki, akiért... Ne is bántson!

- Jaj! Hát ennyire gyerek?

- Hiába! Te nem érted az ilyet! Te erősebb ember vagy, mint én; tán azért kellenél nekem. Asszony, aki különb, aki ambicionálna, akiért érdemes volna!... Te nem tudhatod, mire volnék képes. Nézd, nekem nem szerelem az, hogy engem szeressenek. Te tudod, mennyi most itt az eladó lány, ozsonnás házak és kacér kis birónék. Kedvesek néha. De ahhoz, hogy ki tudjak vergődni ebből a hinárból, a jelentéktelenségből, ehhez csak te volnál jó, Iza! De hát ez ostobaság tőlem, természetesen!

- Gyerek, gyerek!

- Igazad lehet. Te okosabb vagy és bizonyosan megokosodom én is az életben még egy-néhányszor. Az utam sokfelé eltérhet, el is fog, de ez vinne legmagasabbra, bizonyos.

A leány hallgatott.

- Azért neked van igazad, Iza. Mert az én önzésem ez, de te egymagadban is erősen állsz, külön és messze utadra indulsz; bűn volna áldozatot hozni; én beszélnék le, érted?... És ha csak egy kicsit akarnád, én mondanám; megyek utánad, amerre akarsz, csak hogy a közeledben legyek. Valahogyan, - igen, ezt akartam mondani, - ha kicsit akarnád!...

Már nem a fűszálakon nyugodott a leány keze; a fiu lehajtott fején babrált és simított fényes-fekete hajszálak közt. Homloka a kis szürke lodenköpeny fölött a térdein pihent már, de nem volt ez bántó így! Az alvó asszony közelsége most naiv meghatottsággal és tisztelettel ihlette át őket. Egy fiatal anya becézett és biztatott itt értőn és okosan az ő szeretetteljes hangján. És féltudatosan magáraérezte eközben, hogy így adja igaz-magát, hogy ebben a vonatkozásban fejeződik ki a lény legőszintébben. Az alázatos szerelemre, türesemre és rezignáltságra, várásra és bocsánatra, lám, nem volt elég tehetsége. És ez a hang önkénytelenül jön.

- Kedves, jó barátom, - beszélt halkán s a lelke legmélyéről, - ezek nagy bolondságok, de a legszebbek és legjobbak. Addig örülj, míg tudsz ilyeneket beszélni. Te kis gyerek! Látnod, nem is olyan bolond! Látnod, - mondok valamit, Pista, - az én mostani helyzetemben, a mai napom érzéseivel és amiket átéltem; igen, minden más asszony másképp szólna talán hozzád. Mert nekem te vagy az első, igazán jó emberem. De te jól ismered engem, amikor azt mondom magad is, hogy lehetetlenség. Pedig szép dolgok az ilyenek és szinte kár, hogy nagyon hamar nevetni fogsz rajtuk magad is.

- Igazad van! Valószínűleg már holnap! - mondta Schönherr és fölemelte a fejét. Akkor csendesesen és együtt elnevelték magukat, hallgattak egy darabig és a leány mozdulatot tett, hogy felálljon. De a fiu még egyszer a keze után kapott.

- Te! - mondta és keserves-keményen szorította át a finom csuklóját. - Mondj még valamit nekem! Mondj valami erőset és szépet, hogy melengessem még a szavaidat egy ideig. Mit

várhatok én, mit tegyek! Nincs anyám, se asszonyom, se tehetségem, se erőm. Mondd meg, mi az, ami t e n e k e d legtöbb, én is azt választom. Vagy olyan nagy dolog az, ha csak így azt mondod: élet, vagy: jövő? Talpraállsz és továbbmégy! Hát ugy általában - érdemes?

Nem volt világos, hogy mire akar feleletet, de a leány e percben mindennél jobban értette őt. Mint egy okos testvérnéne, úgy nézett rá, szeretettel és fájdalmasan, és szavakat keresve, de nem tudta megtalálni az igazi, összefoglaló igét.

- Ó, hiszen mi még mind a ketten csak huszonnégyévesek vagyunk, barátom! - mondta végre eltűnődve és habozón. Aztán megegyszer, sokkal több biztonsággal ismételte ugyanezt. Már akkor mintha önmagához is szólna.

Lenéztek. Már este volt, lenn ragyogtak a gázfények a sűrű párázat gőzkörétől körülvetten, fogatok robogtak el a kis dübörgő hidakon s a fő-utca burkolata fölött tompa, távoli zörejekkel. A leány egyszer még arrafelé fordult a sötétben, ahol a villasor egy faragott, szép rácsoskapuja mögött fenyők és örökzöld bokrok és fényes thuják sötét csoportja hallgat. Most már onnét is elment a hó, de néma és csukott és sötét az a ház, a kedves, izgalmas, üde csengettyűszó elhangzanék a terraszon és siket csönd felelne rá. Senki sem jönne siető, boldog alázattal. A kis Pierre!... És a meleg, nagy kályha bent, a barna bőrszékek s a szép szőnyeg függönyök!... Hogy megzilálódik, szétesik minden, ami e g y volt és összetartozó a multunkban, a lelkünkben örökre. Hallotta valakitől, hogy eladó Nordrauth báró villája... El, el kell innét menni hamar és soha vissza nem térni, arccal sem fordulni e tájnak. Akkor talán megmenthet valamit!...

El, - másfelé nézett. A főtér lámpái alatt kocsik indultak, lenn sürgött a még kissé télies esteli élet s e percben villant pirossá a karcsu óratorony világító, nagy, kerek számlapja. Ottlenn most kezdődik a színház!

A színház, ami élete lesz, érezte, mindvégig. Ahová mindenből visszatérhet, ahová mindent elvihet és odaadhat; félbetörött regények és kusza életévek öntudatlan tanulságait, lezuhogó fejszecsapások edzettségét, szenvedélyek mélyét és tartalmát, bánatok reszketeg és finom hangulatait. Mindebből ott új mozdulatok lesznek, hangárnyalatok elevenülnek, új, teljesebb életérzés; tán nagy, döbbenetes, gyönyörű művészet... Valami hirtelen felujjongást érzett a belsejében, aztán elöntötte arcát, karjait, végig az egész testét a fizikai forróság. Magához tért, megrettenve kissé, félreismerhetetlen volt ez: a láz. Most látta, hogy a fiu is aggódalmas, félig ijedt és rajongó ámulattal nézi őt. A szeme távoli, különös, beteg életfényben ragyogott s az ajka majd kicsattant... Egy rebbenően gyors, indulatos mozdulattal fogta a két tenyerébe a fiu fejét, hirtelen homlokra csókolta és felugrott. Majd leszédült és erősen kellett fogódznia, aztán különösen megtántorodó, de egyre szilárdabb léptekkel, lihegve, sietve indult lefelé a bizonytalan, csuszós lejtőn. Bőruhás, karcsu alakja imbolygón rajzolódt a lámpafény-átjárta köd hátterébe. A fiatal férfi alig felocsudva, lelkesen, zavartan és megrémülve botorkált utána a sirokok közt. Ugy érezte, mindjárt-mindjárt lezuhan valahová, vagy szétfoszlik alakja a homályba, - és örökre eltűnik a szeme elől.

EGY ROSSZ ESTE

Az órát puhán sülyesztette vissza a mellényzsebbe és megszagolta a nagy csomó fehér orgonát. Érezte a mozdulatai ives könnyűségét, ahogy karja föllendült a suhogóan uj, finom felöltőben; a léptei is ritmusosak, táncosak voltak önkénytelenül és ütemük a szabadságot, a merészség vagy a guny friss, fiatalos mámorát lüktette át idegein. Halkan füttyörészett. A tér palotái márványfehéren ragyogtak a szép, üde város tavaszi fényében, gyepágyságok enyhe sarjadzása érzett és a Duna felől borzolóan osont, kalandozott a könnyű szél. »Öt mult!« - sugta a fiatalember valami nagy, mély derűvel és e percben olyan bensőleg szerette önmagát. Érezte jóformájú lábait a drága cipők és selyemnyilakkal behimzett harisnyák kultuszától övezetten; - minden rajtaválónak zizzenő, illatos tisztaságát, izléses, finom voltukat az inghezvarrt kézelőktől az enyhén színes mellényig, - és harmónikusnak érezte egész valóját a testi jóllét és gondtalan otthonosság hanyag fölényében. Milyen jó volt így menni, lazán és könnyen gondolva arra, hogy lám az ember kiszerez magának az élettől minden kiszerezhetőt így, szinte verejtéktelenül, simán, - és hogy ma tetszetős, szeszélyes, furcsa kalandra indul.

Sugárzó és magahitt, gögös férfiuvoltának bravurja volt ez is. Szokatlan helyen, ahová őt apró vadászesélyek ötlete veti néha, - egy kültelki mozgókép-színház cifra bársonyszékén ismerte fel meglepetten a nőt, akit hírből és látásból régóta ismert. Varróleánykák, kicsi bonnok és iskolások sorai mögül villant szemébe dus, bronzarany hajkoronája a gyönyörű és drága kokottnak és ő gondolkodás nélkül, merészen ült mögéje. Tudta, hogy félévi jövedelme a letiltásokkal sem volna elég megfizetni a nagyurak és főpapok éjszakáinak egyjét, de elég óvatos volt, hogy ne gondoljon tulsokat erre. Félvállról, kedvesen, némi diszkrét játszissággal közeledett, - de igen kevés ceremóniával. Közelhajolt, halk és kellemes áriákat dudolt a fülébe és félre nem érthető célzásokat mormogva, kísérté az előadást. Már érezte, hogy eltalálja e nő típusát, akinek vidám nyegleséggel föléje lehet kerülni, - ez aligművelt, de eredeti és egészséges lélekét, ki titokban élvezni jár a »mozi« naivságát, holott páholya lehet nagy színházakban és grandiózus életmódjával tán egyetlen a csillogóan szegény nagyváros életében. Megtetszett neki, vagy percnyi szeszélye találkozott az övével! Halk szóváltásukban a játék üdesége és a kíváncsiság nyers kiméletlensége lüktetett; bizonyos szaloni szavak és formák odadobott konvencióival keverten. Most nevetnie kellett, ha visszagondolt, hogyan figyelte őket a vén kísértő ellenséges, sanda pillantása, mint egy acsarkodó kis borzeb, a kopott gyöngybluzos, hamis kövekkel teleaggatott kis öreg csont; rendetlen, őszes hajával és nagy platinafogaival. »Madame nem barátja a romantikának!« - sugta franciául a leány fülébe és az csiklandósan fölnevetett. A nézőtér utólsor sötétült el és erdők zugtak, vonatok robogtak, vadzizek csörögtek szikrázva, egymásba villanva a vásznon; a fiu akkor ügyesen kihuzott egy tüt a vörösarna, nagy hajturbánból és egyik fonat sulyosan esett a székfára. Fölemelte és lassan, mosolyogva csavarta szorosán a csuklója köré. »De csak ha én is úgy akarom!« - sziszegte a nő a sötétben odavillanó szemekkel. Egymásra nevettek értőn és egyszeruen; és a kijárat előtt megkapta pontos címét a mai meghívással. Könnyű és felszínes kaland, amilyen az igénye is mostanában; értéket csak az ad neki, hogy nem fizet érte többet, mint fiatalsága egy éjét és egy csomó virágot, amiért gavalléros ötletből, csaknem minden pénzét odaadta. Be' szép, - a nagy, fehér bugák dus és tömör csomója, - telt, érett, mint a magával tudatos asszony, akit lelki vádak és felelősségek nélkül lehet birni. Gyönyörködött bennük, és az asszonykivánság izgalmát szinte erőszakkal hullámoztatta át e percben oly derűt, kedvéntölt valóján. Frissebben lépkedett az előkelőn csendes utcában, mély lélegzettel nézte meg a kis palota számát, felszaladt és csöngetett a lépcsőházban.

... Pillanatok mulva szembenállt a platinafogu vénasszonnyal, a gyanus rögtönösséggel kinyíló ajtóban.

- Mi tetszik?

Ellenszenves, apró szemével hidegen tessékelt hátrább, be sem várta, hogy kimondja a nevet.

- Az urnő ma nem fogad! - felelte kurtán, gunyos elégtelenséggel és már-már becsapta előtte az ajtót.

- Ugy? - mondta a fiatalember hirtelen fellobbanva és megfogta a kilincset. - Szeretném ezt tőle magától hallani!

Az utolsó szavak kicsit kényszeredetten hangzottak, érezte, hogy mindjárt-mindjárt komikus lesz.

- Sajnálom, - hadarta a kis némbér türelmetlenül, mintha mégis tartana valamitől, - sajnálom, társaság van nála, előkelő, nagy társaság.

Farkasszemet néztek, aztán a fiu gunyos mókával emelte meg mélyen a kalapját, fölnevetett és sarkonfordult. Nem volt mást mit tennie. De odalenn az utcán epés düh gyülemlett a torkába hirtelen. Halkan káromkodott és tehetetlen bosszúságában véresre szivta az ajkát. Hosszukat lépett, ideges rugalmassággal szelte az alkonyat zsongó, mámoros levegőjét, a homlokához nyult és könnyű veriték nyomát érezte.

- No nézze meg az ember! - dünnyögte röstelkedve s dacosan, lazán lóbálta mentében a karjait és a virág lecsüngő fürteiből köpenyéhez horzsolódva hullt le az aszfaltra egy illatos fehér gömb. Ott ragyogott a szürkület fakó fátyola alatt.

- Eldobjam ezt? - kérdezte magától a fiu megállva és újra az arcához emelte az orgonacsomót. És a virágok rugalmas reszketéséről, vagy a hűs és mély, titokzatos illatról talán, eszébe jutott egy tavalyi asszony. Vagy mert kellett, hogy eszébejusson valamelyik e megzavart félórában. Az ám, a Mártha lakása nincs messze innét; ha kiér és befordul a körut felé, már ismerni fogja az utcát, ahol lihegve és kacagva, szorosan összefogódzva futottak hazafelé ilyen nyugtalan esteiken, - mennyiszer, mennyi gyönyörű szép hónapon át. Azok kedves idők voltak, valóban! Haladtak, lejátsozdtak és elvégződtek, - ez a szép az egészben; a dolgokat idejében kell megállítani, amíg még nem rútak, akkor úgy maradnak számunkra. Az idegessége valami gyöngéd merengésbe enyhült át, amíg ezekre gondolt ...Mártha, a ragyogó szőke, alig huszonkétéves kis özvegy, aki odalenn a városukban már leányfővel is szerette őt; és, hogy feljött tavaly, az övé lett lassankint, de egész természetszerűen és alkuvás nélkül, mint aki rendeltetését tölti be és önmagával a várás évei alatt már tisztába jött. Mártha fiatal, szép, szabad és vagyonos volt, nem lehetett hiányában a férfinak és egészséges, passzív asszonyiságának nem is volt olyan értelemben szüksége; - és őt elfogadta kedves és szelid eltökéltséggel, éppen őt. Mivel érdemelte, hogy szeresse? Ejh!... Tudta róla, hogy azóta »behuzta a függönyöket«, ő mondta ezt még így; - és az élete zártan és zajtalanul folyik. Vállat vont. Miért teszi; elég gyerekség, ha így van!... Bosszankodni akart magára, hogy az előbbi percben, - mint az átlagférfiak - majdnem örült ennek, számonvette, értékelte és elraktározta valakinek a kizárólagos érzését, amit véletlenül őbelé helyezett ki. Mintha bizony dicsőség volna, kincs, vagy értékmérője öneki, ürügyül szolgálni, hogy egy asszony az érzéseivel, önmagával kedvére elbibelődhessek. Igen, még Mártha is, ez a fiatal, üde és ösztönös lény, ő is szenvedett utóbb; egyszer csak megtanulta valahogyan, megtanult beszélni és tapasztalatlanul, vakon is rátalált egy szerelmi viszony közkeletű asszonyszavaira, kérdéseire és alkuvásaira. Mind ilyenek! A perc nem kell nekik, nem értik a szépségeit, - flagellánskodnak, felpiszkálják a multat és a holnapot, regényt szönek az ölelés alatt. Pedig milyen szépek ugy magukban a dolgok. Itt jöttek mindig együtt a kerten át bohó reszketéssel bujva meg, ha uriforma valaki közeledett a homályban. »Ha ismerős!« - Itt a pad, ahova leültek néha, mint két fiatal csavargó. A szembevaló házak közt, ott a harmadikban, lakott az édesanyja a hugaival, attól különösen rettegett és elszomorodott kissé, ha idelátta a világos ablakokat. De aztán behunyta

a szemét, felálltak és átszaladtak a sötét kerten, - igen, orgona nyílt itt akkor, késői tavasz volt már; ez az illat volt a levegőben, e mély, reszketeg, érett és átható, és ők hazasiettek akkor...

Megindult a régi uton és már homályosan tudta, hogy feléje megy; - viteti lépteit valamitől és zsörtölődő gondolataival csak eltereli magát, hogy ne eszméljen rá tulságosan és vissza ne térjen. Miért is, - ha ebben a percben jó neki odamenni! Miért is ne lehetne így, hogy akik régen ismerték, fölkereshetnék egymást egy óra hangulatában és a találkozásuk esetleges és elszigetelt maradna azért, nem kezdete vagy folytatása valaminek; csak ötlet, amin ne épüljön semmi. Ujrakezdeni? Nem, ehhez már nem volt türelme, ehhez nagyon is sok új asszony járkal még szerte a világon, akikhez nem volt köze, akikhez még lehet!... De hátha ez az egy elég intelligens már ahhoz, hogy egy szép estét lehessen vele tölteni, minden további nélkül? Mi is tartja vissza ilyentől az asszonyokat? Nyilván a férfiak közönségességétől való félsz, - vagy az a naiv konstruktív érzék, ahogyan ezt: »Szerelem«, így nagybetűsen, valami abszolút és szerves, e g y - e g é s z dolognak érzik, ami vagy van, vagy nincs. Az ő átkozott vagy-vagy-jaik! Vajjon valóban egészen más dolog az, amit ők ugyanazon a néven hívnak, mint a férfiak? M á s kell nekik az egészségből? Ez az asszony egy percre sem vált neki kényelmetlenné a szakítás után; vajjon tud-e elég okos és eredeti lenni, hogy most semmit se kérdezzen?... És ne kísérje széljegyzetekkel önmagát?...

És hogyha nem? Ha érzelegni próbál, vagy kemény lesz, sértődött és feszélyező. Ha vélt diadalát eltitkolva, óvatos számítással, tartózkodón enged egy hajszálnyit, hogy a többi máskorra hagyhassa, - felháborító kis asszonytaktikával csak lépésről-lépésre bocsássa a visszatérőt! Vagy ha a könnyeit említi, amiket azóta sirt és érezteti, hogy semmi sincs elmulva, hogy várta őt és a szenvedései nyúlós szálaival folyamatosságot kötött az elmúlt idő és a ma közé; ha azt hiszi, hogy nem is adta vissza szabadságát, csak pórázon tartotta és most visszahuzta, lám, megint... A fiu megállt a sarkon, egy lámpavasnak támasztotta a hátát és küzködve habozott egy percig. Belefáradt a sok cinikus tépelődésbe, - a rettentően fiatalos erőlködésbe, hogy önmaga előtt ne veszítsen, - és meg ne zavarja élete stílusát, »Ördög vigye, - mintha fontos volna olyan nagyon!« - Legfeljebb egy tréfa lesz, gunyos kísérlet, föltevéseit igazoló kudarc, nevet egyet; ő vissza tud térni a féluton akárhonnán, akárkitől... Önáltató, könnyű kis mosollyal igazgatta össze az orgonákat és elindult a jól ismert kapu felé.

Az ismerős tavalyi fruska bocsátotta be. Különös volt ez. Az arcába nézett és mindjárt megismerte, de nem lelkendezett és nem vihogott, mint azelőtt, el sem mosolyodott, pedig látszott rajta a meglepetés. Kicsit szemrehányó és szomorú komolyság volt a kis csacsi cseléd gesztusaiban, ahogy egy pillantást vetett a virágokra és bólintott, mint aki most már mindent megért. Némán ment előtte a keskeny előszobán és az ebédlőben fel akarta csavarni a kis villanykörtét a barna divány fölé.

- Nem! - tiltakozott a fiatal férfi és megállt a homályban, hogy hunyt szemmel beszívja a lakás régi, régi illatát. Kilépett a nyitott erkély ajtón, csaknem önfeledten; idelátszottak a tér sarjadzó bokrainak még laza, könnyed árnyékai a sárga lámpafényektől átszűrten. Az ég borus volt kinn és apró eső szitált, lefogva és kiemelve a szerte imbolygó illatokat...

- Megkérdem, be lehet-e menni! - mondta mögötte a leány, miután várt egy ideig.

- Hogyan? - rezzent fel. - Ő nagysága lefeküdt már? Vagy - van itt valaki?

A leány rábámult.

- Azt kérdelem, vendég van-e?

- Nem, kérem, - nincs, - már mind elmentek. Az öreg nagysága tíz órákor jön vissza éjszakára. Mert az asszonyomat, - ő, nem tetszik tudni? Hiszen ma operálták...

A férfi megrezenve lépett vissza a szobába.

- Baj van?

- Most már hál' istennek, minden jól lesz. Isz' nem is volt halálos betegsége, - csakhogy igazítani kellett és három doktor is...

A vendég izgatottan fordult önkénytelenül a kijárat felé, de a leány nagybuzgón elébe állt. Szinte könyörgött.

- Nem, csak tessék várni, instálom, mindjárt szólok. Mindjárt lehet!

Elevensárga fénycsik verődött utána a sötét padlóra, ahogy eltűnt a háló nehézfüggönyös ajtajában. A fiu egyedül maradt és gyorsan, kapkodva eszmélt rá az esetre.

- Gyönyörű história! - sziszegte és végigtörült a homlokán.

Micsoda szerencsétlen ostobaság, hogy neki ma ide kellett jönni. Hisz ez a dolog most mindent megváltoztat, átértékel. Micsoda jelentőséges, meghatottságba itatott pillanatok fognak jönni mindjárt! Jelenet lesz, - ó! - Fiatalos, türelmetlen, lelki-szégyellőssége háborgott valami émelegős ellenérzéssel. Gyönyörű dolog!

Most, - no most, mindjárt! Be fog menni és látni fogja őt a karbolszagban, halványan a sárga lámpafényben, - szalagok és csipkék közt, amiket most, sebtiben dobhat magára a kedvéért. Megilletődött arccal áll meg az ágy szélénél és halkán fog szólni, gyöngédségeket tördelni. Ő pedig lehunyja szemét a szenvedés fensőbbiségében, gyöngédfényű gloriola sugárzásában érezve magát, - fáradtan ejti felé sápadt kezeit és nem bírja fölemelni a virágokat. Neki akkor meg kell reszketni és némán az ágy szélére ülni, kezét kezében tartva, puhán. Már szinfalak, - szinfalak nőnek, sarjadszanak körülöttük a csendben és nincs hatalma ellenük. Scéna! Köny-csepp fog megcsillanni a lámpafényben a szép, seprős pillák alatt és neki le kell hajolnia, hogy lecsókolja. »Ugy-e, megérezted? Ugy-e mégis? - Mennyit gondoltam rád!«... Szörnyű! Most mindjárt hallani fogja.

És a lelkébe hullámozó kelletlen zavar közt valami becsületes, emberi szégyenkezés! A buta véletlenért, ami így hozta őt épp ma ehhez, akinek a cipőjét sem volna méltó megcsókolni az a vöröshaju cédalány, akinek a virágait idehozta. Hogy ez így van, - kiáltóan igaz, és neki milyen szégyenletesen, mindegynek tetszik ez e percben. »Nincs morális érzékem, - úgy kell lenni, de annyira nem fontos, - nem érzem annak!« - Az egész cikázó gondolatsorban a rövid percek alatt, valami egyszerű düh és emberien önző méltatlankodás volt uralkodó, hogy ő most belejut valamibe akaratán kívül, a véletlen furcsasága révén, - és beleveszítse a szabadságát. Hát azért sem!

Felcsapta az előszoba ajtaját és átrohant rajta. Rémllett, mintha valami bocsánatkérést, mentséget dadogna vissza a nyomába siető cselédnek. Hogy rosszul lett... Csak ki a levegőre, - vissza!

Lenn megcsapta a nedves, édes este üdesége. Most látta, hogy az orgonák nincsenek nála. »Jó, hogy azt legalább otthagytam szegénykének!« - gondolta, de nem volt nyugodt, - ideges békétlenséget érzett. »Elrontott este ez!« - dünnyögte kedvetlenül, amíg hazaindult.

POLIXÉNA TANT

Kolosy... (Bartóty-Bartóty-Bartóty!)

Utszéli babonává fanyarult baljóslat, egy Végzet, mely mókás szólamba kopott, környékbeli anekdóta, magyar Ananké! Sok száz éve ül egy családon az átok, minden tagjában sujtja, földében és barmaiban, a kezdésben és szándékban, kiterjed azokra is, akik hozzájuk csatlódnak, hivek, hitvesek, ágyasok, szolgák és barátok. Száz bizonyosság van rá, régi, ködbemult történetek tragédiás sora. Tán magvukvesztett már és csak a bohó szokás-mondás tartja fenn emléküket. Ha valaki szükségből vagy emlékezésből ezt a nevet veszi az ajkára: biztos baleset éri aznap, boszuság avagy veszteség, ha nyomban utána, egyazon lélekzetre le nem darálja háromszor egymásután egy másik familia nevét, a legendahirü szerencséseket. És emlékszem, hogy kavargott gyerekfejembe rögzötten e félszeg mese aznap, mikor hozzávezettek; hogy szálldosta körül elvénhedt alakját, ahogy ülni láttam az estszürkületben az ablakfülke mélyén, bágyadt sugarak elé rajzolva, merev, furcsa mozdulatlanágban. Tudom, - csend volt körülte e percben, - a nagy, felsurolt nappali rongyszövvött szőnyegek sávosan nyulkáltak tornyos szekrények, cirádás pohárszék alá; oly nagy, disztelen és üres volt minden itt, kifosztott és szigorú; a vén nő kifehérlő, merev csuklóit láttam mozdulatlanul fekvé a fekete kötőn, mint két idegen tárgyat, amiknek nincs közük semmihez itten; és leszikkadt álla kemény vonalát, nyakát, ahogy előremeredt és furcsa gögü ivben lendült vissza megint a tarkóján települt zsirpupnak ellenszegülőn. Nem állt fel, hogy elénk jöjjön, biccentve köszönt és intett, hogy leüljünk; a hangja fuladtan éles volt, elszorított torokból kelő, - a golyva miatt tán, - de kimért és jéghideg mondatai hozzáélesedtek büszke szándékossággal; összhangossá emelték őt és e szikkadt magányt, e merev szoba csendjét a külvárosi nagy parasztházban, a sivár utca poros estjét, az őszt, a rongypokrócokat, a pupot a hátán. »Azokból a Kolosyakból!« - hallottam róla már előbb. A legutolsókban talán.

Kosztoslánynak vittek hozzá és enyém lett a vertrezes, pohos almáriom felső fiókja, bele-raktam az iskolás könyveket, az új ábrás mértant, rejtelmes jegyű algebrát, kékfedelű füzeteket, amiknek izgató üressége az én betüimmal telik majd. Volt egy fadobozban egy üveg odkolonom, három srófós csonthajtóm, egy türkizes aranykeresztm nyakba, ezüst-láncon; és pipes kis mosóbluzaim voltak és hat darab vállfodros fehér kötőm. Most már itthon voltam; akkoriban nem volt hová visszavágní, ragaszkodni nekem; hányt-vetett gyerekek korai biztosságával néztem új dolgok elé és mindenhol megelétem a nekem való zugot. Itt egy szobasarak volt, egy nagy, igen mélyöblü karszék; rongyolt, ó szövetén itt-ott keresztülütő szürke kócbélés foltja, de bele lehetett süppedni mindenestül, felhuzott lábakkal, nyalábnyi könyvvel, tünődő alkonyati gondolatokkal, a tizenégy évem riadozó, elsáncolt, szegényke álmaival. A nagy ablakkal átellen volt ez a sarok és onnét végig lehetett látni az egész szobát. A kisebb lányok - négy kosztos volt mindig és négy almáriomfiók - eleinte gunnyasztva pityeregtek az idegen, meredthátu székeken, reszkettek itt és bénultan nézték a Póli tánt viaszfehér kezét, ha némán feléjük nyult a kávéscsészével. Összebujva siratták a falut, a kis libákat, a béresgyerekeket, nagy, szabad hancurozásokat a szárazmalom előtti gyepen. De összeszoktak pár nap alatt, kimentek a pusztá, szérüs parasztudvarra és cicáztak a langyos szeptemberben e kis iskolaujoncok piros, falusi kedvvel. Megtépázták és megszerették egymást az idegen világban. Én a nagy karosszékben maradtam, ölembe ernyesztette a könyveimet a pókhálószerű alkonyhomály és beléleskedtem tünődő, komoly, kis verébszemekkel. Szemben ült, az ablak előtt Kolosy Polyxéna, fehér, bénult viaszkezei mozdulatlanok; felmeredt nyaka sulyos, magános göggyével némán figyelt az este elé. A groteszk félgömb furcsán, buckósan ült a hátán, éles, fekete vonalával, mint egy óriás nagy pók, mint valami élces

butyor, csufondáros teher, amit nyakába vetett az élet. Mögötte valahol messze, az alkonyglóriás, szürke fő körül rajzón - egy régi, régi élet.

- Tízéves koromban - mondta lassan - engem is elvittek egyszer hazulról Eperjesre, apácázárdába. Otthonhagytam a nagy kertet, a hintát, az én két fehér báránycámát. Sportot, a szürke ágárt, »Te vagy minden örömem, a kedvemért tedd meg ezt!« - így szólt hozzám az apám. - »Igen!« - csak ennyit feleltem. Én lettem az első tanuló. Jött a püspök csakhamar iskolát vizitálni; nagy ijedelemben volt a főapáca, mi lesz most; egyik gyerek butább a másiknál. Csak azt kértem, ha valaki nem tudja folytatni, engem szólítsanak. Ugy lett, ment minden, mint a parancsolat. Kimentettem az egész zárdát. De az ételt nem tudtam enni, a rossz kotyvasztékot úgy hagytam, hozzá se nyultam, gyenge lettem már, fehér, mint egy nárcisz, csak gyümölcsön éltem, amit hazulról küldtek. »Aki nem eszik hust, nem kap gyümölcsöt!« - mondta egyszer a vörösképi vén apáca, aki mindig irigyelt. - »Itt Kolosy kisasszony is csak növendék!« - Jó, nem ettem gyümölcsöt. - »Most jöjjön ide, kézcsókkal megköszönni a büntetést.« - Felálltam, sápadtan, mint a fal. - »Nem vagyok rabszolga!« - csak ennyit szóltam. Két nap múlva hazavitt az apám; azontul kisasszonyom volt.

Nem szóltam közbe soha, nem kérdezgettem erőltetve; hogy lehetett ez vagy az? Fiatal, emberlátó ösztönnel hagytam őt, hálasan és élvezettel hallgatva; olyan egész, olyan nagyvonalu és teljes volt minden, úgy ahogy ő látta, hitte. Vajjon igazán szeretett-e engem egy kicsikét ezért?

- Na!... Öregasszony, - hát? Van vacsora, anyó? Hát a lámpás?

A fia jött haza, Dani bácsi; hozzámment és megfogdosta a vállát, mókás szeretettel dörzsölt végig a lapockáján a pupján, valami hirt mondott a városból és szétteregette ujságját a lámpa alatt. Ez ilyen volt. Kövér, fényeshaju, kicsit bambaszemű, öreg legény; elbámultam, milyen sokat tudott enni és az asztalnál folyton tréfálódzott a legkisebb leánnyal, csufolta, hogy még selypen beszél. Ha ő ott volt, keveset szólott Póli tánt; szelid és elnéző mosollyal hallgatta a hadaró, teli, friss beszédet, aztán pápaszemet tolt az orra alá és elővett valami régi lecture-t, németet, franciát. - »Rutt!« - kiáltott Dani bácsi, mikor a kishirdetésekkig jutott. Ő maga aludt itt a nagy szobában, ami a konyhából nyílt; mi Póli nénivel akkor a belsőbe vonultunk mind a négyen, - két ágy, egy schöberl, két diván, internátusi rend. Nappal, ha kihordták az ágyneműt, ez volt a tiszta szoba mégis; egy konzol volt itten tükörrel, findsás etagére, két bőrkötésű album a plüsssteritős asztalon, névjegytál és hamutartó a makkhetessel, - és itt voltak a könyvek. Egy polcon álltak régi, fekete kötésben, vedlett disznóbőrben is némelyik és vágyva olvastam a fakóbetűs címeket. Hugo, Beranger, Paul de Kock, Goethe, Heine. Sohasem mertem megkérni Póli nénit... Nem, nem, ezek valóban a báró könyvei voltak; egyikben egyszer megmutatta a barnult kézírású nevet: Br. v. Zinnenburg.

Lefeküdtünk és egykettőre mélyeket, édeseket szuszogtak a kicsik.

- Te nem alszol? - kérdezte ilyenkor a spanyolfal kerítette ágyból.

- Nem tudok! - szóltam mohón és már úgy értettem a módját, egy-két óvatos kérdéssel benn lenni a folytatásban; elmúlt időkben, hitben, messze illúziókban. Így éji csend idején és sötétben volt minden a legvalószerűbb, legszínesebb.

- Olvastad te a »Nevető ember«-t? Nem, ugy-e? Hát a »Nyomorultak«-at? Na, pedig ti, mostaniak, nagyon képzettek vagytok. A te korodban én már mind olvastam. S az egész enciklopédiát. Azt mondták, »regényes leány« nem a világba való. De Geszti Kázmér el mert venni, szegény. Nem járt rosszul. Ha lementem kiadni a szakácsnének, sokszor volt könyv a kezemben, de egyszer is úgy láttam meg, regény mellől, hogy csapta oda a lábas fenekéhez a csomó zsirt, amit lopni akart. Disznóölésnél én talpig selyemruhában olvastottam kinn;

feltűztem három helyen a szoknyát, annyi; ha hirtelen vendég jött, kocsi állt meg a ház előtt; ki a három gombostüvel! Annyi volt! - Megint dáma!...

Gyorsan, szinte átmenet nélkül csapott át az özvegysége idejére. Nem volt-e sok érdekes említésváltozója a Dani bácsi apjáról, vagy kelletlenek voltak az emlékei? Sohase mertem kérdezni.

- Fürdőre mentem minden nyáron. Szép voltam-e? Ott a képem az albumban, megnézheted. Annyi bizonyos, hogy nem volt két éjszakám egymásután éjjeli zene nélkül soha. Hallottad valaha hirtelen annak a híres Bunyitaynak? Az volt az, aki kártyaközben százashatárát gyújtott és avval kereste meg az asztal alá gurult forintot. Másokról is mondják ezt; pedig ő volt, vagy ő csinálta legelőbb; Bunyitay. Hát mikor felvágta a Bence Jankó vadászokcsiját, - az nálunk volt Geszten, az az agaraszat - felvágta, tüzet raktak a tisztáson, mert hideg hajnal volt és azt mondtam a kis cobolybundában, hogy fázom egy kicsit. Volt fa elég az erdőn, - de Jankó úgy akarta. A bolond! Rokon is volt pedig. Hát a volt főispánt ismerted-e még, a vén Szentpálit. Tavalyelőtt halt el. De nagy hódoló volt! Ott kért meg a sósfüredi parkban egy délután. »Várja meg a leányom!« csak ennyit szoltam. Egyidős volt velem. Bellusom, a drága, még a passauai zárdában tanult akkor.

- Polixéna tánt... senkit nem szeretett soha?...

Hirtelen csend, scénériás és fagyasztó, mint felvonásvégeken a döntő szó előtt, mint könyvben, ha pontokat teszünk, sok, apró néma pontot.

- Az az én titkom! - szolt akkor a reszketeg, fojtott élű hang a szuszogó, pici neszekkel telt éjszakában. Szép volt ez! A hátamon átborsódzott valami furcsa döbbenet; - csak beljebb, igazlító és pozitívista fiatalságom mélyén, szemérmes és iróniás lényem belsejében settenkedett gunyos és bosszus kacaj. Elszégyeltem magam.

- Szerettem! - hangzott akkor váratlanul a spanyolfal mögül. - Soha, senki nem tudta meg; a z maga nem is álmodhatta! Nem volt nemes!... Ebből mindent megérthetsz...

Ó, hóbortok, szenvedések és szépségek; bankópusztító, betyáros, veszett virtus, vesztit érző fajta, halálatáncoló embertípus görögtüzes és torz komédiája; hamis érzélgés, buta gög, büszke emlékezés! Emlékszem, hevítette és termékenyítette akkor új világba serdülő gyermek-lényemet. Nem tudtam betelni vele. Féltudva sejtettem: nem egy emberhóbort ez és nem egyéni, külön visszája élménynek, oknak, hiedelemnek. Utszéli igazság, tragikomikus átok, kopott, magyar Ananké! Ilyesvalamit szerettem volna végiggondolni, de belezavarodtam sokszor.

Téli hónapok jártak már, korai hideg, összeszorultunk mind a nagy, almáriomos szobába; a kicsik magoltak, Póli tánt régi, furcsaszagu lomokat keresett elő a pántos szekrény aljából. Egész este elbábrált azokban.

- Ez volt, látod, egy zöldselyem-ruha a kassai megyebálon. Akkor, - akkor már Bellusommal mentem. A kotillont már a báróval táncolta. Nézd, ez csak a sleppje, már csak ennyi van belőle. Ha feketére festetem, egy selyembluz telik ebből. Nem árulnak most ilyen jó selymeket!

Igy sokszor teltek magunk közt, csendben az esték; Dani bácsira csak kilencig vártunk a vacsorával; és ujabban sokszor nem jött meg. Áthallott néha, éjjelután, hogy elégedett, dörmögő dudolással tér nyugovóra, de soha erről napközben szó nem esett. Eszter, a szolgáló mondta nekem, hogy sok pénzt, hetven forintot keres minden hónapban a postahivatalnál, ahol dolgozik; annyit és lakbért. És harmincat minden elsején odaad az anyjának a háztartásra. Ám erről, a j e l e n ő l, arról, ami van, ami lesz és lehet, a vén szolgálon kívül soha senki se szolt ebben a házban. Harminc forint! És Geszt, - a hétszáz hold! Elment! Érthetetlen! Miért

»mennek« el hát ezek a Geszt-ek, ha a volt uraik így meg tudnak lenni szépen havi harminc forinttal... Vagy... miért ne »mennének«, ha az uraik ilyen jól meg tudnak lenni nélkülök... Igen, ez talán! Ez elvirágzott generációk gyökere kifordult már a földből, megszokta, kiélte, mint a tavalyi buzaszár, nem kapaszkodik bele új foglalók eleven, friss éhségével. Csak kimérákba kapaszkodik, maga hívja ki végzetét, barátságos, hazugságos, szépségekkel burjánzó magyar anankét. Ime, az utolsó Kolosy-leány!

A jégvirágos ablak előtt ült megint, már szinte csak a hó világított s egy utcai lámpa árnyéktánca libegve a meszelt szobafalon. A kicsik korcsolyázni voltak, nekem ma nem volt leckém; mögötte álltam és óvatos, lágy nyomásokkal, érző ujjal simogattam szét a szegény pupja zsibbatag fájdalmát.

- Puha, könnyű kezed van! - mondta hálából szokatlan enyhén. - Mennyi idős is vagy? Igen. Bellusomnak, látod, ilyenkor már kezet csókoltak; a királyi biztos, Kassán; pedig csak szünidőre jött ki a klostorból és fehérprémes posztóruhában jött velem egy korcsolyabálra. »Schneeballon!« - Így hívták, igen. - Akkoriban adtam ki bérbe Gesztet; városban akartam lakni, mikor ő nagy leány. Dörmögött persze a sógorság.

- Mit akarsz vele, mire a leánynak annyi iskola, pénzpréda, tanulna itthon libát dugni!

De én tudtam, mit csinálok. Mikor hazajött, úgy zongorázott, hogy az ángya, a geszti Simon-né, viharvert klavirja reszketett belé. Nem volt rajta elég oktáv a széles futamoknak. Ette a méreg!... Azon a télen már a városban laktunk. Hogy ünnepelték, milyen boldog volt. Kérték mindjárt. »Várj, - mondtam, - a te számodra több van megírva!« Hát én tudtam, mit beszélek. Tizenhétéves korában eljegyezte a báró. Oberleutnant baron von Lantenau Lützow Zinnen-burg. Ezt megmutattam! Előre éreztem, így neveltem. Az én művem volt.

- Póli tant, - szóltam nekimerészkedve a kenésben, - már többször akartam kérdeni. Gazdag volt akkor a báró?

- A vőm?... Katonatiszt volt, osztrák főnemes; Lantenau és Lützow hajdani uraiból, akik császári hercegekkel kerültek rokonságba. Érted te, hogy mi ez? A sok falusi rokon majd szétpattant mérgében. És milyen ember volt, hogy imádta, milyen boldoggá tette! Bécsben laktak, négy szoba a Kärntner-ringen. A butort is ott vettük, a báróra bízom, hogy válogassa; előkelő, finom izlése volt. Micsoda empirszalón! Sokba került, de nem bántam. Ugy sem adtam sok készpénzt vele, a drágámmal; a kauciót rátáblázták Gesztre. Akkor több volt még... Apanaget adtam; néha többet, mint a földnek bére; de hisz én is többnyire fenn voltam velük. Páholyunk volt a Wiener Oper-ben. Milyen társaság; csupa főrangú tiszt! Velük lakott a vőm huga, egy csodaszép szőke leány; mindig sötétkék bársonyruhát viselt fehér igazcsipkével és leeresztve hordta a karvastag szőke csopfját.

Ismerte egész Bécs. Felséges althangja volt, kincsetérő; hívták az operához, de nem ment. Nem tehetette. Egy baronin von Zinnenburg!

Nagy ricsajjal jöttek a gyerekek, éhesen, vidáman; a vén Eszter iziben tálalt. Mig odabenn ágyazott, eltolta a spanyolfalat; s én néztem egy darabig megint a két fiatal főt a képen; a nehéz hajkorona alatt szinte meghajló finom, lágyvonalú nőfejet, ékszeres, leányos vállait; megadó, tág és szomorú gyerekszemét. S a csinos katona fölpedrett bajsztát, értelmes mosolyát s a kedves iróniás nézést a derűs homlok alatt. Ez volt a pár.

Ezekért élt, küzdött, akart, áldozott és ellenszegült Kolosy Polixéna egy életen át. És ezekben győzött, általuk volt diadalmas, fölmagasztosult, büszke. Áldott ő, az utolsó ama Kolosyak közül, áldott és boldog. Mert ezek meghaltak fiatalon. Három évig éltek szerelmesen négy szobában a Kärntnerringen; akkor meghaltak minden különösebb viharzás nélkül és nem hagytak hátra gyermeket. Fiatal halottak és fiatal emlékek, örökre fiatal szerelem.

- Bellusom otthon volt akkor Geszten, a báró nem jöhetett; mozgósítás hire járt. Daninak akkoriban volt az a nyolcezer forintos ügye; kártyaadósság, ki kellett fizetni hirtelen. Jött a hír, tifuszban fekszik Bosznabrodban a katonai kórházban. Nem mehettünk, a járvány miatt elzárták a határt. Egy reggel hozták a halálhírt. Szegénykém csak lehullt a földre, mint egy letört virág. A szíve mindig gyöngye volt. Azután rohamosan haladt a baj már. Bécsben az én költségemen készült a kripta; most is ott van, egy leeresztett sisaku kővitész áll a sir felett és lándzsára könyököl. De ő, a kedves, Geszten pihen. Csak támo lygott e világban már, egy évvel túlélte; egyszer úgy esett le templombamenet az uton. »Most egyek újra!« - csak ennyit mondtam. Bezárkóztam vele és megmostam; megfésültem a gyönyörű, nagy haját, fehér selyembe öltöztettem és teleszórtam virággal. Senki sem nyult más a testéhez.

- És Dani bácsi?

- Majd megőrült. Ugy járt-kelt a puskával napokig, azt hittem, rossz vége lesz. De nem! Rá szükség volt akkor; sok minden eligazítani való volt. Mert így felszabadult a Bellusom része, - az én nevem rajta volt a Dani váltóin; el kellett jönni Gesztről. De a drága, kis báróném sirjához jogunk van, írásban kikötve. Tizenkét éve annak, Dani jó fiu; nem hagy el engem; miattam nem házasodott.

Meghatva álltam mögötte és ebben a percben, ezen az estén értettem és szerettem Kolosy Polixénát. Milyen szép, tiszta, egyszerű és igaz lesz minden gonosz, lázító, érthetetlen vagy szomorú dolog; ha így mondják el, ahogy ő mondta. És hogy ő ö n m a g á n a k is így számolt el az élet zavart és kusza tüneményeiről; ez volt erőssége, csigaháza és menedéke és talán - ez volt az igazsága is.

A karácsonyi szünet előtt váltam el tőle; csak tíz napra bucsúztam, rokonokhoz mentem... Azalatt történt... Ki köt az egyhangu, szürkefonalu idő szálába buta csimbókot; egyforma évek lejárt keréknyomát ki töreti meg vak bukfencsel? Suta sors, babonás balvégeztet, régi, régi átok. A szünnapok alatt, idegenektől hallottam az esetet. Dani bácsi, a testes, vidám mókájú legény; a sürüvérű és aluszékony, kerekfejű mokány; bajt csinált Dani bácsi; kisszerűt, mocskosat, ostobát. Sikkasztott! Bolondkeveset, bután, - alig néhány tizest; hónapokkal ezelőtt kezdett valami apró, szöszmögő manipulációt garasos bélyegekkal. Ez történt. Elcsapták a postától, napokig nem ment haza; akkor idegenek adták hírül az anyjának kimélve, szánva, a legszörnyűbbre elkészültén... Mereven ült az ablak előtt, két fehér keze meg se rezzen az ölében, meghajlott nyakán gögösen, lassan bólintott a nehéz, szürke fő.

- Szeretnék egyedül maradni egy kicsinyt! - Csak ennyit szólt. És bezárkózott a tiszta szobába, ahol a baron von Lantenau-Lützwow Zinnenburg képe mosolyog le a falról és egy lágy vonalu, gyermekies nő-profil... Sirni nem látták Kolosy Polixénát.

El kellett mennem még egyszer, hogy összeszedjem és az új lakásba vitessem a holmimat. Nagyon féltem ettől a látogatástól; borzasztónak találtam, hogy megtörve lássam őt, vagy hogy szégyenkezze előttem... A rendes helyén ült, a szokott ruhában, a szokott főhajtóval fogadott. Nem mertem beszédbe fogni; reszketve, ügyetlenül rakosgattam össze a könyveket, írkát; az odkolónomat, pipes kis bluzokat és vasalt, fehér kötöket. Akkor felállt és kávét csinált nekem.

- Hát igen, elköltözöm innét, - mondta, kicsit mereven nézve a tejeskanál régi ezüstjére. - Már régen gondolkodom ezen; de csak most van jó alkalom. Egy eperjesi uricsalád, - egy kiváló ügyvéd, akinek rokonaim említettek - már régen könyörög levélben, hogy tiszteljem meg a házáat. Három nagyocská lánya van, idestova eladók s az anyjuk nem él. Anyahelyettesnek, rokonai barátnőnek hívják. Nem tudom visszautasítani már; mit mondjak nekik? Megpróbálom. Fizetésről hallani sem akarnék, ez természetes; meg is irtam. Azt felelte: majd fog módot lelmi, hogy meg ne sértsen. És az egész dologba, elhiheted, csak azért megyek bele,

hogy közelebb jussak Geszthez, ahol a sirboltunk van és az édes lányom. Megnézem minden évben; és engem is odavisznek majd.

Megnyugodva hallgattam. Jól van. Tehát házvezető állást kapott, polgári családnál, fizetés nélkül, csak ellátásért. És élni tud majd ott is, tiszteletet parancsol majd és ámuló, gunyos kacajt kelt majd titokban minden szava, mozdulata; de ő élni bír megint tovább, álmodni, elhitetni és önmagának hinni. És ez a jó sors, Kolosy Polixéna, a kiengesztelt végzet, feloldott átok, eltisztult tragédia, - ez minden; hóbort és humor, bölcsesség vagy rögeszme; ködkötelekbe kapaszkodó gyöngesség vagy hősi erő. Ez minden, a v é g , - szelid romlás, visszatarthatlan lágy enyészet - a belebékülés, mosolygó mindegy, halk züllés; hervatag glória az utolsó Kolosy-leány vénhedt, szürke feje, pupos tarkója körül. Az ananké.

A nagy fotelre a sarokban, ahol elhelyezkedtem mindenestül, egy ideig, fiatal álmokkal és korai tünődéssel; ahonnét okos verébszemekkel pislogva néztem bele egy szigorú és különös szobába, az ezüstszürkületbe, egy messzi, régi élet ködképei felé, a keshedt, kilógó kócbélésü, mélyölü karszékemre még visszanéztem elmenőben.

A VÁROS FELÉ

- Ezek már Bojohemum lágy erdői. Most jöttünk át a határon és itt hosszú, türelmesen elnyúló lejtők és lankák vannak, - szép, öreg, széleshátú hegyek sziklarajzát gömbölydeddé árnyalja az ősi égerrengeteg. Nem lát semmit, ugy-e? Vaksötét, felhős éjszaka van; - ott, nézze, kigyós, fekete árnyék szalad vonaglón visszafelé a fekete égen. Az a hegygerinc. Megnyitom az ablakot kissé, szabad? Igen, lássa, ez az illat, - ezt mindig ilyen különösnek érzem és mélynek, ha megcsap a határhegyek felől, - valami méla és ködlő, lekötött zamatu növény-lehelet; mintha a vegetatív lét minden bénasága és csüggedt bánata lélegzene. Fojtott, mint sóhajtozás. Ó, igen, a sok vízpára teszi, - ugy-e, mosolyog rajtam; az ember hóbortos lesz és gyerek az ilyen primitív életfordulatokban, mint a hazatérés.

Mosolyogtam, fel se' rezzenve és félig hunyt szemmel fordultam a nyitott vonatablak felé, amint a fülledt hőségbe surrant és hajamba borzolt az ismeretlen tájék fuvalma. »Legyen igaza!« gondoltam egész semlegesen; de újra megnéztem a különös beszédű idegent. Most árnyékban volt a homloka, de vonalzott, kicsit fakó férfiarca ifjunak látszott, nyugodt, erős iverk élezték, csak a szeme opállott fátylas, világos villanásokkal és távol rokonaim szemére emlékeztetett. Nagyon fiatal házaspár aludt még a kocsi sarkában, nevetlen és kedves intimitásban egymás ölében, mint egy zilált, kis pamutgombolyag; egy szürke folt a férfi sörtés, hunyszemű profilja a feltűrt kabátgallérba sülyedten, és a nőcske uttól gyűrött arcán a sárga lámpafüggöny reflexe. Ennyien voltunk. És éjszakai ut, féléber tudat, keserű szájjal, tompa és egyhangú vonatjaj órák óta már. »Ó, igaza van, - gondoltam gyorsan és hálásan, mert különös szorongatásoktól vágytam szabadulni e percben, - igen, itt fák és hegyek vannak, csakugy, mint bárhol, csakugy, mint fényes nappal!« Az imént már riadtan kapkodtam a legerősebb emlékeim, a leggonoszabbak után, hogy kössenek valahová, multhoz, dolgokhoz és évekhez, mert elkábultam e siket rohanásban, e zakatoló némaságban és félni kezdtem az ismeretlen, buta sötétől, ami olyan szédületesen egynemű. »Ha most elfelejtenék egy percben mindent önmagamról, - hogy megszakadna minden szál! Ki tudná, ki bánná itten?« Sietve és akarva mosolyogtam a szembenülőre és vártam, figyelésre készített, álmatlan, kerek szemmel. Csak beszélne még?

- Mert itt, - mondta, - töméntelen sok forrás fakad; csupa víz, csupa lassu csörgedezés ez a hegység. Erek sávozzák a lejtőt; fátylas, ezüstös fényűek és sűrűn locsognak a puha lomb közt. Elképzeli ezt?

Bólintottam. Ó, hogyne! Fák és vizek, - ő övéinek mondja már, annyira valódiak és mások itt, - és országnév, e regésen hangzó; jelleg vagy ráfogás, fantasztikum, - ó, mindegy! Mért ne hinnék el bármit is szívesen e percben?... Láttam, hogy mond valamit maga elé ismeretlen nyelven, hosszú lejtésű ritmussal, szégyellősen elhalkítva és összemosva a szólamok kicsendüléseit. Hirtelen abbahagyta.

- Vers volt ez? - kérdeztem csaknem mohón.

- Talán! - felelt gyors mosollyal. - Soká voltam távol megint és azalatt senkit sem hallottam e nyelven beszélni. Ilyenkor mindig meglep ez a szómelódia. Mondja őszintén, - nem különösen, valahogy meghatóan zeng és besimul... ugy mondják, rátapad az idegenre, aki hasztalan akarná meg nem tanulni. Mert az élőbeszéd elburkolja a leirott hangok látszatos keménységét. Igen, lássa, ez a puha rejtőzés, ez a göngyöltség nekem valahogyan a bojohemumi lélek. Nevessen ki! A közdolgokról tud valamit, ugye? Hogy vagy tizenöt évvel ezelőtt voltak az utolsó, vértelen, kis faji csatározások, parlamenti meg utcai zavarok, és azóta csend van. Hogy gondolja ezt? Titkok vannak itt, csak nem fenyegetők, lihegők, fojtottak,

kirobbanás előttiek. A selyembegubódzás alázatos, halk és értékes rejtőzködése ez. De tán a sorsa is ilyen, - lefejtik majd selymét, mielőtt újraéled és nem fog repülni soha.

- Hogy van az a vers, az iménti? - kérdeztem és előbbre hajoltam.

- Ó, tetszik önnek?... Ha lefordíthatnám egy kevéssé! De nem, lehetetlen, ez a formanyelv még itthon is szokatlan és zavarbaejtő, de ép az ujságát, eddigittől elszakadottságát nem lehet visszaadni. A strófa e hegyekről szól itt, e lassudad lejtésű vízmedrek halk álmairól és a regékről. »Pókhálósszemű, testes kis gnómsereg él itt, sápatag, balkezes, alakos-mosolyu.« - De nem, így semmi! E hatalmas, idegen irodalmi nyelvben már ezren is használták e szókat ellapult közhelyvonatkozásban. Szóval, itt laknak s tündérré törpült, vagy állativá butult kis hegyilények, akik emberek voltak régen; a boj-ok, a szétüldözött őslakók rejtőző népe. Most már szellemhad szegénykéik, e vidék félszeg és szomorú kis nemtői, akik mindig jót akarnak és segíteni vágnak az embernek, ha találkozik velük, de azért abból mindig nagy baj lesz, mert nem tudják, hogyan, elhibázzák. Gyámoltalankák, gyerekesek; megráznak néha egy-egy galyat a fákon céltalanul, sután, megrettennek, lepotyognak és már elfeledték, hogy mit is akartak. Így a rege! És ők a nemzet igazi lelke ma, a faji géniusz, ha van! - mondja a költő. Szomorú ez, de nem rokonszenvtelen és jó, ha van, aki legalább meg tudja mondani.

- A költő?...

- Igen, az segíthet, az kell! - Elhallgatott, mert a két fiatal alvó fészkelődött a sarokban, tán föltrezent vagy a férj csak tettette az alvást és titokban figyelt. Megzavartan nézett feléjük és várt, de én most már nem akartam, hogy hallgasson. Félttem a csendtől, az elébbi érzésemtől, nem akartam, hogy erre gondoljak: milyen vad idegenség! Milyen sötét semmiben szalad egy sárgán világított kis boszorkánydoboz, - mennyi vagon, mennyi ember valahol-hagyott undorai émelygésével, valahol leskelődő holnapok kétségeivel; és hogy érezzem e gémbe-redett, sértő összecsukottságot, piciny helyen az éjszaka ziláltságában és hogy azokat lássam ott, akik egymás ölén alszanak. - Az arcommal követeltem, mondja tovább.

- A történelmünk - engedelmeskedett kicsit szárazabban - ebből áll. Uj, meg uj idegeneket hívnak, engednek, telepítenek győző vagy békés királyok; uj meg uj idegenek törnek, foglalnak és telepsznek az idemelegedettek közé véres és harcos válságok után. - A legősibb foglalkozás alig van több nyomuk, mint e szomorú, kedves mythos és egy-két helységnév. Az egységes fajkarakter, ha összeállóban volt már, kialakulóban e szerencsésen zárt, hegyfal-kerítette földön, mindig fölzavarodott alapjától az új rázkódásban. De lenn, a legsúlyosabb alsó rétegeknél mégis üledpedhetett valami. Néplélekben és dalban és egy dus, ágbogas névragozásu, ezerfelé hajlékony és cicomás és pazarló élőnyelvben. Ilyenkor szokott jönni a költő...

- És?...

- A jövevény nép, - igen, mint mindenütt, - hazátcsereálni vállalkozó, okos és kegyetlen, jött-ment és szívós. A városokat hamar kiforgatja, képére igazítja, - hanem a falu már ellenáll. De itt az idegen nem üzte ki házából a gazdát, csak nyakára költözött, jött-ment körülötte, hangosan, sürgősen és dologhoz látott. A gazda érezi, hogy elüzni nincs ereje, de elmennie sem szabad a küszöbről, mert akkor elismeri e perfid foglalás jogát. Vagy tán eredendően mindegynek érzi mindezt, - létét és sorsát, - hisz ez épp a kérdés?... Marad és üldögél a sutban, a hamuban, ott jó álmos és meleg és étket vetnek neki, ha csendben van. Megszereti így és ilyenné lesz és ilyen tán az egész népcsalád hirhedt szolgálisa. Nem alacsony és nem alázkodó, csak mindegy.

- Testvéreim! - szoltam akkor egészen halkan és egy régi, családi mesére gondoltam innen-való voltomról, apáim elszármazásáról.

Az idegen meglepetés nélkül nézett rám.

- Mennyi uj, csodálatos virágzása támadt a lelkiességnek, a bensőlegességnek e fülledten meleg élettalajból! Egy szép, ezerszép öregedés! »Vizeráme!« - mondja a falu parasztja halkán, ha este a padkán ül a házküszöbnél és ön arramenőben megkérdezi, mit művel? Szemlélődök! A szomorú derű, az alvók mosolya, a közöny a kérdésben, de meleg közöny, a lehangolás a feleletben, de szelid lehangolás, az érett nyugalom, a tartózkodó részvét, az értő bölcsesség és alázatos, mert tullató fölény, ilyesmi ez a »mindegy«. De éber keverékfajuk kereskednek a városokban, lenyirják állatainkat, aknázzák hegyeinket. Egy nagy, nagy valaki, egy Időszülte, egy vátes, ha jönne, ha itt volna már, életet verhetne-e e nagy alvóba, akinek hátán járnak, iparkodnak, tusáznak és hajlékot építenek? Vagy a kései költő csak tanúság lehet, rögzítő tükör és megmaradó, beszédes emlék a halottról?...

Önkénytelen fordult félre az utolsó szavaknál, megérezte, hogy merően néztem az arcába, egy percig csak a szemeit láttam és azt gondoltam: »Különösen szép, opálosárnyu, kékszurke, nagy szemek, férfiszemek!« Hátradőlt és árnyékban maradt.

- Zizskának, - mondta később, - a szent vaknak, aki hős volt és martir, harcidob készült a bőréből és e gyászos és hörgő dübörgés csaták riasztója lett. Érti ebben a mindenben túl való kegyeletet, a komikum szelid alázatát és az annál inkább-való, tragikus magasztosságot? És ha hallaná a verset erről; hogy dobog és zokog e kevésrimű, de az assonáncot drága nem-bánomsággal összemósó nyelv ütemszoraiban! És szeretném elmondani a regét a szegény bohócról, aki Stilfried lovagot várja a várudvaron, párbajra, a szép urnő szerelméért; és már előre élcelődik szent könnyes humorral önmagán, kardján és halálán. Gyönyörű e bánatos groteszkség, ez agg halálbölcsesség, mely önmagát dobja a guny áldozatául, mert mással semmi baja és semmi köze és mert olyan egyremegy, akár a tulsó parton lennének máris... De hát az a szonett az elefántcsontgolyóról! Piciny csecsebecse ez a Drahomria asszony almáriu-mában, ébenfatalpon áll, belül üresre vájt és kisgyerek-ökölnyi, s a legszebb, csipkefinom-liku ábrákkal van kifaragva. De amint a likacskáin a bensejébe látni és ott egy másik elefántcsontgolyó van, ugyanugy faragva, csak más tengelyszög alatt állítva. De - hinné-e, asszonyom, - ezen belül a harmadik látszik, még kisebb, hajszálla-hasonlóan megmunkált és mesteri arannyal új tengelybe állított... És ez egy szonett?... Ugye, érti? Aki ilyen holmit faragott, nagy darab, sápadt és homályos szemű, simahaju és simakezü ember lehetett; mély, egyenletes álomlélegzéssel szuszogott és babrált művén és csak arra gondolt, hogy a kis golyó elférjen a nagy golyóban, mert eközben sikerült minden mást elfelednie.

- És aki a szonettet írta? - kérdeztem és most már akarattal kerestem a tekintetét.

Nem felelt.

- Emlékszik-e - kérdezte később - a középkori templomszobrok alázatos szentjeire, e jobbágysággal, idomtalan, bütyköslábu figurákra; szemükben a mély kutyajósággal és szívós-sággal inas, csigázott tagjaikban? Ilyenformán gondolok a mi népünkre. »Az urnak kezét csókol, de a kapuban markába nevet!« - mondja az idegen példaszó. Pedig dehogy nevet! Csak mosolyog; de ezt megteszi, mert hogy olyan furcsa is minden. Furcsácska! Mert mindent kicsinyít becéző, elnéző és tiszteletteljes gyöngédséggel, ahogy érdes, durva marok remegve tart valami nagyon finom, makulátlan, könnyű és drága tárgyat vagy virágot. Így bánnak a fogalmakkal, - az istennel is. »Ó, mindenható, édes Isten ur!« - kezdi a bucsus ének. Az ősi templomkák mind kerekdedek, nyájasak és bensőleg szomorúan, s a régi, régi kolostorok keresztfolyosóinak is olyan enyhe-ivű a bolthajtása, mint egy kedves, tudatlan, egyszerű, jó arc szemöldjei. Áhitatos arcé, de itt az áhitatból hiányzik a rontó és teremő düh, az ideges akció. Vizlelkek vannak e sokvizű országban. E folyós elem a jelképük, a mozgó életér, hűs, egyenletes, egynemű, változón is állandó; ez ritmusuk, e tánc, zene és dal üteme. Szertelenségük az áradó folyamé; Meluzina sir gyermekeivel a vízmenti szélben, kékruhásan, fehér-

gyöngyös, lobogó hajjal, - és viharban üvöltenek még a pogány alurinák és járnak paskolva, nagy előrefordított sarku lábukkal az ordas, nagyfejű, rut mocsárinők. S a Viziember, ki dünnyögve beszél, halszálkás balkezéről hiányzik a hüvelyk és kabátja balszárnnyából csurog a víz. Ezek cserélik ki a keresztleletlen csecsemőt...

- Még, még! - kértem gyorsan és ijedve néztem ki az aligfakó éjféltutáni ég derengésébe.

- Mesék és dalok. A népdal mind elégia itt, ősei a pogány kéregető-énekek és ördöngös danák. Itt mindez más, mint egyebütt. A síratóasszonyok versei is, ez ősen rituális rögtönzések, mikben a forma még valóban együtt támad a gondolattal. És egy ország dalában sincs annyi szó a testvérek közti benső és tiszta szeretetről, a mély családiságról vagy a tartózkodástalan, ömlengő lágyságról, ahogy az anya szólítja kicsinyét. A becéző indulatszók száma tömérdek és lefordíthatatlanok.

- Kár! - mondtam szórakozottan és ártatlanul. Elkésve láttam meg furcsa mosolyát, akkor már diszkrétén szedte össze arca komolyságát megint. Kinézett. Valóban szürkült.

- Már a sikon vagyunk, ahol - ez a mese - arannyal virágzik a páfrán. Hajnali háromra a székvárosba érünk; oda siet itt minden már, - a patakok, a folyók - errefelé sorban utoléri a nagy fővizet, amelybe a szépséges város tornyai tükrözik magukat. E háttér dombok között születtem... Meséljek inkább, ugy-e? Itt sűrű füzek ligetei közt csobognak el a vizek és partjaikon néha megjelennek csapatosan, kacagón az apró, kedves tündéresszonykák; sulykolnak és mosnak, vagy fürödni mennek, levette takaros prémruháscsúkjukat és paskolnak, lubickolnak. Hallgassa ezt! Egy parasztleány valahogyan fogott egyet közülük és hazavitte. Nosza, amint a házba lépett, feltúrta szoknyácskáját, seprőt kapott fel, majd sikált, takarított, főzött, senkinek beleszólást nem engedve, serényen, mint a patakfolyás. Mosónőcske! Esténként eljött hozzá piciny férje, felkapaszkodott kívül az ablakfára és úgy suttoztak; egyre arra kérte, hogy csak el ne árulja titkaikat. Ősszel cipőt akartak varratni neki; de nem engedte mértékre lábacsúkját, hát vizes talpa nyomát mérték meg a homokban s a kész lábbelit a padkára tették neki. Akkor zokogni, zokogni kezdett szívetéppően, hogy már őt meg akarják fizetni - és elment bucsu nélkül, sohase látták többé. Látta, ez a nemzet asszonya; e serény, igénytelen, egyszerű, - de épp ezzel talányos - titkolódzó, érzékeny és független lény. Tán soha egészen nem bírható, engedékenysége zavarbaejtőn ösztönös és természetes; de úgy elsiklik néha az ujjak közt... A törvényei bensőbbek, nekünk érthetetlenek. Libussa, a nagy királynő, ítélte egyszer két testvér pörében, de a vesztes fél föllobbanva, sértegetni kezdte őt. Akkor csendesén lejtett a trónról, levette a koronát, mert - ugymond - ő látja, hogy gyöngye az uralkodásra, válasszanak helyette bölcs, erős férfit. Itt félbeszakad a régi kódex-töredék. De azért a mi földünkön folyt a hősnő, Wlasta regés leányháborúja. De most már éppen kinevet, ugy-e, így ez mind szószátyár belemagyarázás; de versben, kötötten elmondva - higgye meg...! Ön asszony...

- Mi már túl vagyunk ezeken! - mondtam habozva, mert nem is tudtam, mire gondolt és nem akartam, hogy befejezze. S én önmagamra értettem-e; vagy az országom, a népem magáraeszméltóságát immár? E percben mintha ő nézne rám, a mesélő ember, különös, lány mosollyal; vagy vállat vont a homályban? Hogy »mindegy!« - ezt akarta mondani talán.

Kinéztam a hajnali derengésbe és láttam a nagy termőföldek kavargó árnyfoltjait a vonatból és gyér fasorok, meg apró erdők rajzát sötétlőn. Egyre sűrűbb kicsi állomásokat is kivehettem már, amik mellett csak elrohantunk; és most már néztem mindent megnyugodtan, de némi csalódott közönnyel és erősen érezve az álomosságom. Mert hajnal volt, minden látszani kezdett és minden egészen olyan volt, mint otthon, a megszokott unalmu mezőkön. Hát a határoszlopok nem jelentenek színváltozást? A föld csak föld mindenütt, fa meg ház; és profán vasuti szénfüst-szag, mindenhol egyforma? A sarokban fölébredt a menyecske, ásitott, nyugoskodott és az arca most tíz évvel vénebb volt önmagánál. Már nincs egy félóra odáig! -

mondta most az idegen ember is, némileg kiábrándultan és egészen oldalt fordulva, gondosan méricskélő szemmel nézett el a mezők fölött. Mintha csak e pillanatban, egyszerre virradt volna meg, - valahogy minden átalakult. A beszédláznak is, mint egyéb mámoroknak, megvan a szégyenlős kijózanulása. Láttam rajta most és tudtam én is, hogy a hátralévő percek túl-hosszuak már és fölöslegesek. Az éj hirtelen félbeszakadt, mindenki meglelte a fonalat önmagához és egymásnak fölöslegesek lettünk, bár nem is tudtuk, melyik pillanatban. Most csomagok, óra, hordár, és hotel - ezek a gondolatok jönnek. De én konok akarással kapaszkodtam meg még valamibe. Mit is mondott legvégül? Hogy asszony vagyok... ilyesmit; nem, hisz verseket említett újból. Hóbortos vajjon? Sötétszőke haja zilált most és füstszennyes az arca, keze; - ah, én is szép lehetek, mondhatom, - de a homloka most látszik, milyen jól formált, magas; és a mosolya... milyen rokonszenves volt az imént. Azt hiszem, e percben megértettem hirtelen, mert szándékosan csaknem maliciával szoltam jó hangosan:

- A költőnek, akiről beszélt, szeretném a nevét tudni!

- Igen? Talán nem is mondtam ezt így! Mit is jelent az? Hogy valahol terem valami, dallamok, formák, ujak talán és lám, önök két kis ország határán túl mit sem sejtene és egy évszázadon innen - nem, ötven, harminc éven innen, mondjuk - nincs visszhang vagy értés, vagy nem is lehetne előállni még, vagy nem is lehet kifejezni még. Mig az élőnyelv, a népé, zavaros, egységtelen, addig a letűnt aranykor avult, de gazdag és klasszikus tökélye mindent holtta fagyaszt. Új érzésekre nincs forma még és az átmenet olyan gyötrelmes, nehéz. Talán mégis van érték e kísérletezésben, bár hisz ennek magától kellene jönni, önkénytelenebbül. Én talán tulságosan jól tudom, hogy mit kellene és hogyan! Így csak zilált strófák, megkezdett periódusok, s oly világosan vélem érezni néha az egészet, hogy közben már elunom, már tulontul megvan bennem és fölösleges külsőleg is elkészíteni, felszínre hozni. Vagy csak palástolt tehetetlenség, faji átok - mindegy. Asszonyom, ön megérkezett!

Sikoltó vonatfütyty, fények, tolongás, hordárok és hotelcimek és mindenféle zaj. Félelmes és pezsdítő percek. Átvergődöm-e szerencsésen? Vizsgálom önmagam előtt életrevalóságból, gyakorlatiáságból vagy lélekjelenlétből. Csak úgy röptében rebben át még egyszer a gondolat, hogy az ismeretlen költő nem mutatkozott be nekem.

ASSZONYOK

A kopottas, téli délutánszürkületben egyenkint jöttek már fakón és félszegen, gyűrött arcukon a megszokott keserüség-lárvával, vagy buta és konok elégületlenséggel az ingyennap rosszindulatu és formátlan vendégei, a nyomoruság anyái; - és ölükben, vagy kézen vezetve csenevész, hibástestű, levéznuult kis boldogtalanjaik. Az egyik pici rongyos alig lát, a nehéz, súlysebes arcából ki se látszanak összedagadt, vizeskék szemei, egy elferdült lábu, halvány kis fiu gyenge, kíváncsi mosolygással biceg a nagy markos asszony sötétkék szoknyaráncaiba fogódzva, - egy holtravált, alig ökölnyi arcocskájú kis szopós már csak erőtlenül tátogatja elkékült ajkait az anyja lohadt, fekete-barna emlője után. Ezeknek nem jutott hely a klinikán, tán mert ugysis hiába; - s az »egylet« orvosa mit mondhasson? A végső menedék itt, a nagy tanár alamizsnája, ha hozzájuthatnak. Egyre többen vannak, ismerkednek, körülveszik a kis pólyást és rácsudálnak, suddogva, tudákosan, legtöbben némán ülik végig a váróterem hosszú fapadját és a hidegtől, a lépcsőjárástól, vagy az egész, nagy, otromba vigasztalanságtól, ami a világ; - összegörnyednek, ásitnak vagy sóhajtanak.

- Nagyon sok mára! - jelenti ki a szürkelibériás szolgálégény, aki rendet csinál köztük. - Aligha kerül ma mind sorra.

Riadt és tehetetlen pillantások neszelnek rá. Ma sem? És akkor csak egy hét múlva megint! Némelyik csöpp szenvedő máris nyugtalankodik és ahogy csitító gyöngédséggel rájuk hajolnak, igazán átszépül percre némelyik darabos arc a megadó, lelkes szomorúság elmélyedésében. De hamar újra egymásra néznek és számlálgatják, ki jött előbb? Már tudják, hogy az elsőnek jelentkezők több jó szót kapnak, kimerítőbb utasítást; később már fáradtan, kurtán, szárazon végeznek velük. Négyre jár. És az orvos még egyre késik.

A nagy sarokablaknál prémbundás, szépkalapos, finombőrű uriasszony ül, vele jó nagy-kendőben a rendesen fésült dajka; vasalt fehér kötőjén kamásnis, szalagoshaju, kétesztendő szép lánybabával. Különhuzódtak idegenkedve, türelmetlenül ők is, az asszony közelebb intette a cselédet és kinéz az utcára.

- Azonnal itt kell lennie, kérem szépen - áll meg előttük udvariasan az inas. - Még jobb is, hogy az ingyennapon méltóztatott, mert így mindjárt elsőnek kerül, aki privát.

Az urnő bólint. Mégsem szerette, hogy véletlenül épp ma jött. Az idegen, ellenséges, már a jelenlétével is csupavád nyomoruság feszélyezte és lehangolta. A picinyjét nézi, e tulfinom, de szinte tökéletes alkatu kis üvegvirágot, akit egész maga-odaadással gondozott, süritve táplált, eltökélten és okos szisztémákkal az élet számára készített születése óta - sőt már azelőtt is. Most bárányhimlője volt csak, de azért idehozta, megnézet: nem maradt-e vissza valami rejtett baj? Ne vigyék-e el valahová e nedves hónapokra - mije gyöngébb - milyen óvást vagy edzést igényel a szervezete? Az ő szép, okos kis egyje! Első percben megdöbbsent és elszomorodott az igaz, asszonyi részvétől, ahogy szétnézett itt, de most észrevette, hogy fojtott és oktalan, néma gyűlölettel néznek rá és megretten. Igen, hogy ő előbb jut be, az a bajuk. Vagy minden, hogy itt van a szemük előtt, hogy nagy, kegyetlen keserüségüknek ellenébe mutatja a maga élete türethetőbb voltát. Mintha már szóval megvádolták volna, ellenségesen, haragosan védekezik gondolatban. Mit? Ő épp annyit szenvedett az anyaságért, mint ezek - és azóta szinte csak ennek élt, éjjel-nappal gondolt vele, tanult hozzá, komolyan vette. Nem elég, ha az övéért felelős minden asszony? Az van rábizva! De azért kellemetlen itt lenni és ilyen szokatlan, nevetséges gondolatokra kényszerül. Csak már haza mehetne!

A szolgálfiu kimegy valamiért, egy percig csend van; aztán hirtelen, keserü nekibátorodással kipattan az első vaskosan perfid megjegyzés. Közönséges és oktalan, a szomszédjának veti

oda az egyik, az rádupláz és hálás közönségre talál a szembenülő közt. Az uriasszony úgy tesz, mintha nem hallaná, de valami megdöbbenőt érez ebben a készségben, ahogy ezek a durva szellemeskedések felszakadnak itt, mint ami már rég szivárog és gyűl és robbanásra készen vár közel a felszín alatt. Ezek nem most gondolták ki, nem most mondják először ez ügyetlenül gunyos támadásokat; közönséges népek módján egymásnak beszélve ugyan, de azért tüntetően és leplezetlenül ő ellene. És neki sem mostani gondolatai az ellenérvek. Mi bajuk vele? Árt nekik azzal, hogy jó cipője van és kalap a fején; és ha neki sem volna, segítve lenne rajtuk ezzel? Ismerik ezek az ő asszonyéletét, sok ideges gyötrődését, szóvá se tehető sok nehéz keresztjét? Az örök igazságtalanságot érezte, hogy »egy«-eken bosszulódnak meg a messzeoku és érthetetlen tömeg-igazságtalanságok. Miért épen ő? De azért ülve maradt a helyén furcsa, megrettent, ideges passzivitással és hallgatta.

- Ugybizony! A tolluskalapuak kölykinek a nyavalyája is jobbszagu!

- A maga gyereke, lelkem, megdögölhet tizszer is, míg annak a doktor tiz pengőér kifujja az orrát.

- Nincs is kutyabaja, csak parádézni jött vele. Egy óráig fog mulatozni odabenn, minket meg hazaküldenek. Az isten mér' is nem...!

- Jót emleget. Az Istent...!

Nyers kacagás hangzik, csunyan, idenemillőn, aztán elcsendesülnek, mert senkisem szegül ellenük. A szegény, haldokló pólyás zizegő, fujtató lélegzése hallatszik. A három idegen ott a sarokban most már úgy ül külön, hogy a forró gyűlölködés szinte körülfolylja, mint a láva és elszigeteli őket. A dajka mérges, apró cselédszemével rájukmered és kész volna feleselni, mint a hű ugató kutya, de az asszonya csendre inti, maga a kislánya fölé hajol és ideges, sirásbacsukló erőlködéssel gügyög hozzá. Az fehérke, apró tenyerével hizelegve tapogatja az anyja arcát; olyan gyöngéd, selymes, mint egy puha, pántlikás, fehér cicácska. A tizesztendő kis sánta fiú előregörnyedt vézna kis vállaival és öntudatlanul, mosolyogva bámulja. Az asszonyok némán ülnek most és szinte fáj nekik a még mindig beléjük fojtott, ottrekedt gyűlölködés. Ó, könnyű annak oda se hallgatni, nem törődni velük. Beszélhetnek ők akármit, ki bánja azt! Az ő gyerekük már a születése előtt el van kárhóztatva minden nyavalyákra. Az urak tudják, amit tudnak, egy gyerek, két gyerek, de önekik csak hadd szülessen évről-évre, egyik még szopik, már úgy vannak és mosni kell járni, meg vasaló mellett szédelegni olyankor is. Hát a lakás, meg az étel! Csak mire hat-hét karaj kenyeret leszelnek, oda van egy kiló kenyér egyszerre. Ha mindent elmondhatnának, a baromi életüket, ahogy önmaguk előtt is csak ködlő zürzavar gyerekségük óta!... De hát a gyerekeik! Jött valami alattomos, gonosz kór - honnét nem - az ártatlan, csöpp testükből elő, a levegőből vagy a szülőik multjából, - hogy undorodniuk kell, ha rájuk néznek. Ennyien itt vannak most együtt és minddel közös a szörnyű sok nyomorúság; és az itt egy az urak közül. Még idejön zavarni a kicsi reménységüket, az ő napjukat...

Hosszan sivó, éles köhögés szakad bele a tikkadt csendességbe, - fuldokolva és »huzva« kinosan - a padsor közepe tájáról. Egy szegény kicsi lánynak szinte belegörbül a vézna gerince, úgy megcsuklik, a homloka is átpirosul és fehér nyál habzik elő a sirásra görbült, vékony száján. Az urnő egyszeribe felretten rá, odafigyel, majd szétnéz gyorsan, mintegy támogatásért az ellenséges, haragvó arcok között. Az inas most jött vissza épen.

- Kérem - fordul hozzá határozottan - az a kisleány ott számárhurutos. Azt a járványszobába kell vinni.

Csak ez hiányzott épen. A még visszatartott, oktalan, szenvedélyes dühöngés egy perc alatt féket vészit erre. Felugrálva, hangosan tiltakoznak; szitkozódnak egyszerre hárman-négyen. A kis köhögős anyja a legfélénkebb még, mintha nem érezné nagyon az igazát, csendesen

hajtogatja a nagy lármában, hogy akkor sohasem kerülne sorra, pedig négy másik éhesen várja otthon. De a többiek bőszytlen rikácsolnak körülötte és a szolga előtt falanx támad hadonászó, sulyos karokból.

- Csak azt próbálja meg! Mink is itt vagyunk!

- Ragályos - istennyila! A fejerítő a képin, az ragályos. Meg a sok rosszbetegség, az uri-cifráké, az. Az ő kölyke tán külön helyen termett...

Már ocsmányságok is hallatszottak itt-ott fuldokló, dühös önkivületben.

- Azért, hogy mi nem adtunk magának forintot - provokálták az inast - magát is olyan anya szoptatta, mint mink vagyunk.

A fiatal, katonaviselt pestvidéki sváb tanácstalanul nézett körül. Valami közösség mintha mégis megmozdult volna benne, mely ezeket érezte inkább véreinek, egyhangu támadásuk robbantó fanatizmusa is hatott rá, megzavarta, kedve lett volna megmutatni a biztosszavu, kurtán parancsolgató nagyságának, hogy itt ő rendelkezik. - Csakhogy valóban kapott az imént egy forintot...

- Nem tudom, kérem, én nem hallottam köhögni. Az ur mindjárt itt lesz.

Az urnő nem felel, némán, komoly felháborodással int a dajkának.

- Jöjjön, Juli, inkább a folyosón várunk. Göngyölje jól be!

Indulatosan nyit ajtót és akkor szinte ölébe esik valakinek, aki meglepett, hangos örömmel köszönt rá, aztán bámulva néz a felizgatott, kikelt arcába.

- Mi történik itt, nagyságos asszonyom!

Kezet nyujt. Iparkodik összeszedni magát a férfi előtt, ki társaságabeli, ki szövetségese és menedéke lett egy perc alatt. És a meghökkent elcsendesedésben előbb még izgatottan kissé, de egyre jobban visszatért nyugalommal, végül már mosolygó kicsinyléssel jelzi az esetet. A durva inzultust jóformán alig, inkább a szabálytalanságot az el nem különített ragályossal. És amazok ott egyszerre megérzik a nagy felülkerekedését, a tehetetlenségüket, helyzetüket, akik ingyenkezelésért koldulni jöttek ide és ilyet mertek... Elhülten, meglapulva, a vérük ösztönösen hitvány szegénységálatával néznek a földre és bensejükben már maguk sem tudják, hogyan történhetett mindez. Az idegen ur ráncos homlokkal néz végig rajtuk.

- Hitványak! - mondja nyersen, kurtán. - Majd beszélék a sógorommal. Így hálálják meg a jóságát. Péter!

A fiu mentegetődzve, zavartan áll elő.

- Hallgass. Vidd azt a számárhurutosat a különshobába rögtön. Nyitva az ebédlő?

- Igenis!

- Méltóztassék velem, nagyságos asszony, majd ott megvárjuk a tanárt, a sógorom. Már jön; a kocsiján hozott a klinikáig, de valamiért be kellett térnie. Ah, nem is tudott a mi közeli rokonságunkról? A nővéremet vette feleségül Áron.

Felvillanyozottan, kellemes örömmel beszélt, látszott, kedvére van az alkalom, hogy szolgáltatot tehet, hogy említheti a híres rokont és kivált, hogy a jólfutott, enyhe, virágszagu ebédlő üvegfülkéjében, hacsak kis időre magára lehet a szép ismerőssel. Az is feledte már a bosszúságot, tetszett neki ez asszonyias hatásának köszönt fordulat és úgy rázta le idegeiről az iménti félóra nyomott töprengéseit is, mint hozzá nem illőt, mint amiknek fölötte áll. Már ketten voltak ők is és külön. Szövetkezésüket egy elite-est kellemes emléke, egy elkezdett, finom kis flört ingere vette körül és izolálta közönségességtől, kinosan emberi, vagy rosszul szóra-

koztató szociálfilozófiai gondolatoktól. A dajka is megbékülten huzódott a gázkandalló mellé, ölbevette a kicsit és látszott, könnyen elbóbiskolnak itt mind a ketten.

Odakinn ezalatt porig alázott, fojtott szenvedélyű arcok meredtek egymásra és az ajtóra, ahol néhány jóltáplált, őrzött, illatos ember, két finom cédaságokra ráérő ember tűnt el a szemük elől. Hallgattak egy darabig, aztán a kékszoknyás, erős asszony felemelte nagy súlykoló öklét és elhörögte, valami hisztériás, megrendítő, vad gyűlölettel csuklotta el a szörnyű káromlást:

- Hát haljon meg a gyereke még ebben az esztendőben. Én kívánom neki!